

Jan Sandorski

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Anna Zbaraszevska

Wyższa Szkoła Pedagogiki i Administracji im. Mieszka I w Poznaniu
o.zbaraszevska@interia.pl

STANDARDY OCHRONY OSÓB STARSZYCH I NIEPEŁNOSPRAWNYCH W ORZECZNICTWIE MIĘDZYNARODOWYM

I. Słowo wstępne na tle statystyki

Pojęcia „osoba starsza” (*older person*) i „osoba niepełnosprawna” (*disabled person*) są do siebie zbliżone, ale nie tożsame. Przypominają nachodzące na siebie, ale nie identyczne kręgi. Nie każda osoba starsza jest niepełnosprawna i nie każda osoba niepełnosprawna jest osobą starszą. Obie grupy osób z punktu widzenia statystyki mają jednak w skali światowej jedną wspólną cechę – odnotowany jest ich gwałtowny przyrost.

Według ustaleń Departamentu Spraw Gospodarczych i Społecznych Sekretariatu ONZ co dziesiąty obywatel świata liczy obecnie ponad 60 lat. Jeśli nie dojdzie do rewolucji demograficznej (w co można wątpić), to wskaźnik ten w 2050 r. wyrazi się stosunkiem 1 do 5. Tak więc do grona osób powyżej 60. roku życia należy teraz 11% populacji ziemskiej, a w 2050 r. wskaźnik ten wzrośnie do 21%¹.

Zwolnił swój bieg mechanizm starzenia się dzięki najnowszym osiągnięciom medycyny. Mechanizm ten, co prawda, nie do końca został rozszyfrowany i nie

---

¹ Tak: „Gazeta Wyborcza”, 1.10.2014 r.; zob. szerzej Z. Woźniak, *Problemy starzenia się i starości wyzwaniem dla polityki społecznej na progu III tysiąclecia*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1999, z. 1, s. 285 i nn.

wiadomo, w jakim stopniu winne tu są produkowane przez mitochondria „wolne rodniki”, a jakie znaczenie odgrywają uwarunkowania genetyczne. Zidentyfikowanie „genu wieku” jeszcze bardziej może podnieść średnią wieku osób rozstających się z życiem.

Niepokojące są dane statystyczne dotyczące niepełnosprawności. Zgodnie z ustaleniami Światowej Organizacji Zdrowia 15% populacji światowej należy zaliczyć do grona osób niepełnosprawnych. I ten wskaźnik przejawia gwałtowne cechy wzrostowe, głównie ze względu na starzenie się społeczeństw oraz wzrost zapadalności na choroby przewlekłe, a w szczególności na cukrzycę i niewydolność krążenia. W Polsce w 2011 r. liczba osób niepełnosprawnych wzrosła do 4,7 mln, tj. 12,9% ludności kraju.

Państwa dążą z różnym powodzeniem do wykreowania systemów opieki społecznej, które zapewnią ludziom starym i niepełnosprawnym bezpieczeństwo socjalne i bezpłatną lub świadczoną po obniżonych cenach opiekę medyczną. Systemy te były tworzone z głęboką wiarą, że w przyszłości utrzyma się liczbowa przewaga ludzi młodych lub w średnim wieku nad ludźmi starszymi. Obniżający się wskaźnik zgonów spowodował, że z czasem systemy te znalazły się „pod napięciem”. Co ciekawe, wskaźnik ten ma tendencje zniżkowe zarówno w krajach rozwiniętych, jak i gospodarczo słabszych, co na całym świecie powoduje obniżenie zdolności rządów i społeczeństw do zapewnienia opieki ludziom starszym.

W tych okolicznościach prawa ludzi starszych znajdują się w niebezpieczeństwie. Pogłębia je powszechne przekonanie, że ludzie starsi są bezużyteczni w stechnokratyzowanym świecie, ulegającym w szybkim tempie globalizacji.

II. Krótko o doktrynalnych klasyfikacjach praw osób starszych i niepełnosprawnych

Prawa ludzi starszych i niepełnosprawnych dzieli się w literaturze przedmiotu na trzy kategorie. W pierwszej mieszczą się prawa do ochrony (*protection*), w drugiej do uczestnictwa (*participation*), a w trzeciej do wizerunku (*image*).

W pierwszej kategorii znalazły się prawa zapewniające fizyczne, psychiczne i emocjonalne bezpieczeństwo człowieka starszego, które uwzględniają jego szczególne uwrażliwienie na krzywdę i złe traktowanie. Prawa drugiej kategorii mają gwarantować aktywność społeczną ludzi starszych. Pozornie mniej pierwszoplanowe wydają się prawa trzeciej kategorii. Ich celem jest wykreowanie wizerunku osoby starszej nieobciążonego balastem dyskryminacji i drugorzędności.

Wymienione wyżej kategorie praw stały się obiektem zainteresowań powszechnych i regionalnych organizacji międzynarodowych, takich jak:

Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ)², WHO, UNESCO, Rada Europy, Unia Europejska (UE) oraz Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE).

Podstawą i punktem wyjścia praw człowieka starszego jest art. 25 ust. 1 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, który m.in. głosi, że: „[...] każda osoba ma [...] prawo do zabezpieczenia (*right to security*) na wypadek [...] podeszłego wieku (*old age*)”³.

Komponentem prawa do zabezpieczenia jest prawo do opieki zdrowotnej (*right to healthcare*). Prawo to jest ostatnio poważnie zagrożone ze względu na rosnącą liczbę osób starszych oraz wzrastające koszty leczenia. Wiąże się ono z prawem do poziomu życia odpowiadającego potrzebom zdrowia (*right to a standard of living adequate for the health*). Także to prawo napotyka problemy realizacyjne ze względu na mankamenty istniejących na świecie systemów opieki medycznej.

Często w stosunku do osób starszych naruszane jest prawo do niedyskryminacji (*right to non-discrimination*) i prawo do uczestnictwa (*right to participation*). Naruszenia drugiego z tych praw wynikają najczęściej ze zbyt pochopnie stanowiących przepisów uniemożliwiających ludziom starszym bycie produktywnym członkiem społeczeństwa. Tymczasem rządy są zobowiązane do zapewnienia osobom starszym uczestnictwa we współtworzeniu społeczeństw, w których żyją.

Aktywność organizacji międzynarodowych na rzecz ochrony wymienionych praw jest przedmiotem rozważań w dalszej części niniejszego artykułu.

III. Prawa osób starszych i niepełnosprawnych w pracach ONZ

System ochrony praw człowieka ONZ został rozbudowany na bazie art. 55 Karty Narodów Zjednoczonych⁴, który zobowiązywał państwa członkowskie do powszechnego przestrzegania ludzkich praw. Myśl w nim zawartą rozwijała Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 20 grudnia 1948 r. W jej art. 25 po raz pierwszy w dokumentach ONZ znaleźć można sformułowania *expressis verbis* odnoszące się do osób w podeszłym wieku i niepełnosprawnych. Artykuł ten głosi, że „każda osoba ma prawo do poziomu życia odpowiadającego potrzebom

---

² Por. A. Janiszewska, *Problem jakości życia ludzi starych w dokumentach międzynarodowych i krajowych* [w:] *Jakość życia ludzi starych – wybrane problemy*, red. A. Janiszewska, Łódź 2015, „Space – Society – Economy”, z. 14, s. 63–81.

³ Cyt. za: K. Kocot, K. Wolfke, *Wybór dokumentów do nauki prawa międzynarodowego*, wyd. 2, Wrocław–Warszawa 1972, s. 101.

⁴ Tekst zawarty w: A. Przyborowska-Klimczak, *Prawo międzynarodowe publiczne. Wybór dokumentów*, wyd. 4, Lublin 1998, s. 7 i nn.

zdrowia i dobrobytu, jak również prawo do zabezpieczenia na wypadek bezrobocia, choroby, niezdolności do pracy, wdowieństwa, podeszłego wieku”⁵.

Pojęcie „podeszły wiek” (*old age*) znalazło się nieco później także w art. 24 konwencji dotyczącej statusu uchodźców z 1951 r.⁶ Nakładał on na państwa-strony obowiązek zapewnienia ubezpieczenia społecznego dla uchodźców w wypadku choroby, niezdolności do pracy lub podeszłego wieku.

Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych z 1966 r.⁷ nie zawiera przepisów wyraźnie wymieniających osoby starsze, ale wiele z nich (np. art. 9, 11, 12) odnosi się do kwestii dotyczących ludzi starszych (prawo do zabezpieczenia społecznego, prawo do odpowiedniego poziomu życia, prawo do korzystania z najwyższej osiągalnego stanu zdrowia fizycznego i psychicznego).

Istotnym krokiem naprzód w procesie rozwoju praw ludzi starszych i niepełnosprawnych było uchwalenie przez Zgromadzenie Ogólne ONZ deklaracji o prawach osób niezdolnych do pracy (*disabled persons*)⁸. Bez wątplenia osoby starsze często są dotknięte inwalidztwem i z tego względu zasady ujęte w deklaracji także je chronią. Deklaracja zapewnia im życie w warunkach najbardziej zbliżonych do poziomu, na jakim żyją ludzie zdrowi w ich wieku.

W latach osiemdziesiątych XX w. zainteresowanie problematyką „starzenia się” świata gwałtownie wzrosło. Wiadomym wyrazem tego zjawiska było przyjęcie w 1982 r. Międzynarodowego Planu Działania w sprawie Starzenia się (Vienna International Plan of Action on Ageing)⁹. Został on zatwierdzony przez Zgromadzenie Ogólne ONZ. Znalazły się w nim 62 rekomendacje dla państw, nawiązujące do postanowień Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych¹⁰.

Do postanowień Paktu nawiązywały i były z nim skorelowane przyjęte przez Zgromadzenie Ogólne w 1991 r. zasady Narodów Zjednoczonych na rzecz osób starszych¹¹. Tekst tego dokumentu został podzielony na pięć sekcji

⁵ K. Kocot, K. Wolfke, *Wybór dokumentów...*, s. 101.

⁶ Konwencja dotycząca statusu uchodźców, sporządzona w Genewie dnia 28 lipca 1951 r. (Dz. U. z 1991 r. Nr 119, poz. 515).

⁷ Tekst zawarty w: A. Przyborowska-Klimczak, *Prawo międzynarodowe publiczne...*, s. 184 i nn.

⁸ Declaration on the Rights of Disabled Persons, Resolution 3447 (XXX), UN General Assembly, 2433rd plenary meeting, 9 December 1975, s. 88–89, <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/001/60/IMG/NR000160.pdf?OpenElement>> [dostęp: 1.10.2018].

⁹ The Vienna International Plan of Action on Ageing, adopted by the World Assembly on Ageing held in Vienna, Austria from 26 July to 6 August 1982, <<http://www.un.org/en/events/elderabuse/pdf/vipaa.pdf>>; [dostęp: 1.10.2018].

¹⁰ Report of the World Assembly on Ageing, 26 July–6 August 1982, United Nations Publications, No. E.82.I.16.

¹¹ UN General Assembly Resolution 46/91. Implementation of the International Plan of Action on Ageing and related activities, A/RES/46/91, 74th plenary meeting, 16 December 1991, <<http://www.un.org/documents/ga/res/46/a46r091.htm>> [dostęp: 2.10.2018].

zatytułowanych: niezależność (*independence*), uczestnictwo (*participation*), opieka (*care*), samorealizacja (*self-fulfilment*) i godność (*dignity*). W sekcji poświęconej niezależności ludzi starszych znalazły się prawa do wyżywienia, wody, schronienia, ubioru i opieki zdrowotnej wzbogacone prawem do współuczestniczenia w decydowaniu, kiedy i po jakim okresie nastąpi wycofanie się z rynku pracy (*withdrawal from the labour force*). Wyodrębniono tu także prawo ludzi starszych do uczestniczenia w programach edukacyjnych i szkoleniowych oraz do zamieszkiwania w domu rodzinnym tak długo, jak jest to tylko możliwe. Uczestnictwo w świetle ogólnych zasad oznacza integrację ze społeczeństwem oraz aktywne współdziałanie przy formułowaniu i implementacji polityki społecznej, która bezpośrednio dotyczy ich godziwej egzystencji. Podkreślono tu również prawo ludzi starszych do działania w charakterze wolontariuszy bądź aktywnych członków na rzecz wspólnot, które ich otaczają. Sekcja ogólnych zasad dotycząca opieki obejmowała prawo korzystania z opieki rodziny i służby zdrowia oraz z praw człowieka i podstawowych wolności podczas przebywania w schroniskach i zakładach opiekuńczo-leczniczych. Pod pojęciem „prawa do samorealizacji” w ogólnych zasadach kryła się możliwość pełnego rozwoju potencjału ludzi starszych poprzez dostęp do edukacji, kultury i zasobów duchowych oraz rekreacyjnych ich społeczeństw. Sekcja zatytułowana godność mówiła o prawie ludzi starszych do godnego i bezpiecznego życia, wolnego od wyzysku, fizycznych i psychicznych prześladowań oraz do sprawiedliwego traktowania bez względu na wiek, płeć, pochodzenie etniczne i rasę, sytuację materialną oraz inne przyczyny dyskryminacji.

W dziesiątą rocznicę przyjęcia Międzynarodowego Planu Działania w sprawie Starzenia się Zgromadzenie Ogólne ONZ uchwaliło 16 października 1992 r. Proklamację w sprawie starości¹². Zdając sobie sprawę z niewielkiego postępu w dziedzinie opieki nad ludźmi starszymi, Zgromadzenie Ogólne wezwało do zintensyfikowania inicjatyw narodowych. W dokumencie dano wyraz potrzebie zróżnicowania troski o starsze kobiety i troski o starszych mężczyzn. W odniesieniu do kobiet domagano się w proklamacji, by państwa udzielały im poparcia dla rozwijania ich powszechnie niedocenianego wkładu w należyte funkcjonowanie społeczeństwa. Mężczyźni winni być zachęceni do rozwijania ich umiejętności socjalnych, kulturalnych i emocjonalnych, które nabyli w trakcie wykonywania pracy zawodowej. W proklamacji ogłoszono, że rok 1999 będzie Rokiem Ludzi Starszych na znak uznania demograficznej „pełnoletniości” (*coming of age*) ludzkości¹³.

¹² UN General Assembly Resolution 47/5. Proclamation on Ageing, A/RES/47/5, 42nd plenary meeting, 16 October 1992, <<http://www.un.org/documents/ga/res/47/a47r005.htm>> [dostęp: 2.10.2018].

¹³ *Ibidem*.

IV. Prawa ludzi starszych na tle Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych

Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych z 1966 r. nie wspomina w swych przepisach o ludziach starych (*older persons*). Termin ten pojawia się jednak w innych dokumentach międzynarodowych, które oprócz niego stosują takie pojęcia, jak: „wiekowi” (*the aged*), „starsi” (*the elderly*), „trzeci wiek” (*the third age*), „starość” (*the ageing*), a także w odniesieniu do osób, które przekroczyły 80. rok życia – „czwarty wiek” (*the fourth age*). Według statystyk ONZ osobą starszą jest każdy, kto przekroczył sześćdziesiąty rok życia, ale organ statystyczny UE – EUROSTAT jest dla ludzi w średnim wieku łaskawszy i za wiek graniczny przyjmuje sześćdziesiąty piąty rok życia.

Brak w Międzynarodowym Pakcie nawiązania *expressis verbis* do praw ludzi starszych nie oznacza, że nie korzystają oni ze wszystkich praw w nim zawartych. Zarówno w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z 1948 r., jak i w Pakcie z 1966 r. nie wymienia się także *explicite* podeszłego wieku jako przyczyny dyskryminacji, co daje się wytłumaczyć faktem, iż w latach, gdy te dokumenty uchwalono, problemy demograficzne związane ze starzeniem się ziemskiej populacji nie były tak wyraźnie jak dziś dostrzegane. Nie ulega wątpliwości, że prawo wewnętrzne wielu krajów zawiera przepisy o charakterze dyskryminacyjnym wobec ludzi starszych. Tytułem przykładu wymienić można regulacje wyznaczające terminy przymusowego przejścia na emeryturę czy uniemożliwiające edukację po przekroczeniu określonego wieku. Obecnie można zauważyć tendencję do odchodzenia od takich rozwiązań prawnych, chociaż walka z bezrobociem wśród młodych kategorii wiekowych jest czynnikiem ją osłabiającym.

W przeciwieństwie do praw kobiet i dzieci prawa ludzi starszych nie zostały jak dotychczas ujęte w obszernej konwencji międzynarodowej i nie stworzono regulacji prawnych, które kreowałyby wiążący państwa-strony system kontroli przestrzegania tych praw. W tych okolicznościach łagodną formę kontroli realizacji praw ludzi starszych wykonuje, przy okazji oceniania sprawozdań państw, Komitet Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych. Został on utworzony przez Radę Gospodarczą i Społeczną ONZ w 1985 r. – dziesięć lat po wejściu w życie w 1977 r. Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych. Składa się on z 18 niezależnych ekspertów, którzy przedstawiają Radzie raporty z postępów implementacji Paktu, sporządzane na podstawie sprawozdań państw.

Sprawozdania państw nie zawierały systematycznych informacji dotyczących sytuacji ludzi starszych. W 1995 r. Komitet zażyczył sobie, by w przyszłości państwa umieszczały w swych sprawozdaniach dane ilustrujące realizację

poszczególnych praw zawartych w Pakcie w odniesieniu do ludzi starszych¹⁴. Od tego czasu Komitet dokonuje przeglądu wykonywania ich praw ze szczególnym uwzględnieniem równości praw mężczyzn i kobiet (art. 3 Paktu), praw dotyczących pracy (art. 6, 7, 8), prawa do zabezpieczenia społecznego (art. 9), ochrony rodziny (art. 10), prawa do odpowiedniego poziomu życia (art. 11), prawo do zdrowia (art. 12) oraz kultury i edukacji (art. 13, 14, 15).

V. Konwencja ONZ o prawach osób z niepełnosprawnościami

Z punktu widzenia standardów ochrony praw osób starszych oraz niepełnosprawnych istotne znaczenie od 2006 r. ma przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ konwencja o prawach osób z niepełnosprawnościami, której angielski tytuł brzmi: *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*¹⁵. W tytule francuskim pojawia się jednak „*droits des personnes handicapées*”, czyli „prawa osób niepełnosprawnych” i tym wzorem posłużył się polski tłumacz oficjalnego tekstu zamieszczonego w *Dzienniku Ustaw*¹⁶.

Przyjęcie konwencji napotkało na opory wynikające z faktu, iż oponenci byli zdania, że ogólne i wiążące traktaty praw człowieka chronią każdą istotę ludzką i zakazują dyskryminacji zarówno osób starszych, jak i niepełnosprawnych nawet wówczas, kiedy *expressis verbis* nie wspominają o starości czy niepełnosprawności jako przyczynie nierównego traktowania.

Mimo zgłaszanych zastrzeżeń w dniu 13 grudnia 2006 r. Zgromadzenie Ogólne ONZ uchwaliło jednogłośnie konwencję i przedstawiło państwom członkowskim do podpisu 30 marca 2007 r. W przeciwieństwie do Paktów Praw Człowieka członkowie ONZ szybko konwencję podpisali i złożyli dwadzieścia ratyfikacji niezbędnych dla jej wejścia w życie¹⁷. Polska ratyfikowała konwencję dopiero po ponad pięciu latach, w dniu 6 września 2012 r.¹⁸ Polska dyplomacja uzasadniała długotrwałość procesu ratyfikacyjnego koniecznością dokonania zmian w ustawach o rehabilitacji zawodowej i społecznej, o zatrudnieniu osób niepełnospraw-

¹⁴ CESCR General Comment No. 6: The Economic, Social and Cultural Rights of Older Persons, adopted at the Thirteenth Session of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights, on 8 December 1995, s. 3, <<http://www.refworld.org/pdfid/4538838f11.pdf>> [dostęp: 2.10.2018].

¹⁵ *Convention on the Rights of Persons with Disabilities and Optional Protocol* <<http://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf>> [dostęp: 2.10.2018]

¹⁶ Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169) [dalej: konwencja].

¹⁷ Na dzień 2 października 2018 r. liczba ratyfikacji konwencji wynosiła 177. Podano za: <<https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html>> [dostęp: 2.10.2018].

¹⁸ Zob. szerzej: M. Szreniawska, *Znaczenie ratyfikacji Konwencji o Prawach Osób Niepełnosprawnych*, „Niepełnosprawność – zagadnienia, problemy, rozwiązania” 2012, nr 3, s. 5–16.

nych oraz w ustawie o służbie cywilnej i prawie wyborczym. Do 2012 r. zdołano znowelizować kodeks cywilny (zwolnienie osób niewidomych z obowiązku oświadczenia woli w formie aktu notarialnego) i uchwalić ustawę o języku migowym oraz innych środkach komunikowania się. Argument – który rzekomo miał tłumaczyć długotrwałość procesu ratyfikacyjnego tym, że konieczne jest dostosowanie prawa wewnętrznego do wymogów konwencji – był wysoce nieprzekonujący. Stosowne zmiany można było dokonać już po ratyfikacji, bowiem art. 35 ust. 1 konwencji wymaga złożenia wstępnego sprawozdania z wdrożenia jej przepisów w ciągu dwóch lat od zdeponowania dokumentu ratyfikacyjnego. I tak nie zdołano przed ratyfikacją dokonać istotnych zmian w zakresie instytucji ubezwłasnowolnienia w duchu ujętej w art. 12 konwencji zasady równości wobec prawa (ubezwłasnowolnienie całkowite jako przeszkoda zawarcia małżeństwa, prawa wyborcze osób ubezwłasnowolnionych)¹⁹.

Polska nie podpisała i, co za tym idzie, nie ratyfikowała jeszcze protokołu fakultatywnego do konwencji, który wykreował procedurę skarg indywidualnych do Komitetu Praw Osób z Niepełnosprawnościami. Protokół ten ratyfikowały dotychczas 92 państwa²⁰.

Ratyfikacja konwencji przez Polskę oznaczała przyjęcie nie tylko zobowiązań substancjalnych, zmierzających do ochrony konkretnych praw, lecz także wprowadzenia zmian instytucjonalnych, takich jak utworzenie w strukturach urzędowych ciał pilnujących, by konwencja była skutecznie wdrażana, działania kompetentnych resortów należycie koordynowane, a program działania szeroko promowany i monitorowany²¹.

Należy zwrócić uwagę na fakt, iż Polska, ratyfikując konwencję, zgłosiła istotne zastrzeżenie. Dotyczyło ono interpretacji art. 23 ust. 1 b) oraz art. 25 a). Polska oświadczyła, iż artykułów tych nie będzie interpretowała jako potwierdzające prawo jednostki do aborcji i nakładające na państwo obowiązek jej udostępnienia. Można żywić nadzieję, że w zastrzeżeniu zawierającym wyraźnie zarysowane tło ideologiczne nie chodziło o wykluczenie prawa osób niepełnosprawnych do traktowania ich na równi z osobami pełnosprawnymi i o uniemożliwienie im dostępu do legalnie przeprowadzonego zabiegu przerywania ciąży²². Jeśli

¹⁹ Por. Fundacja Instytut Rozwoju Regionalnego, *Polska droga do Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych ONZ*, Kraków 2008, *passim*.

²⁰ <<https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html>> [dostęp: 2.10.2018] r.

²¹ Szerzej na temat systemu monitorowania: *Monitoring the Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Guidance for human rights monitors*, New York and Geneva 2010 („Professional Training Series” no. 17), <https://www.ohchr.org/documents/Publications/disabilities_training_17en.pdf> [dostęp: 2.10.2018].

²² A. Śledzińska-Simon, *Ratyfikacja Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych – komentarz*, <<http://www.hfhr.pl/ratyfikacja-konwencji-onz-o-prawach-osob-niepelnosprawnych-komentarz/>> [dostęp: 2.10.2018].

nadzieja ta pokrywa się z rzeczywistością, to można uznać, iż złożenie zastrzeżenia było zbędne i zrodziło niepotrzebne wątpliwości co do intencji rządu RP. Wątpliwości te mają swe uzasadnienie także w fakcie wieloletniej zwłoki w procesie ratyfikacyjnym. Trudno się dziwić, że społeczność międzynarodowa podejrzewa władze polskie o ideologizowanie ich stosunku do aktów dotyczących międzynarodowej ochrony praw człowieka. Podejrzenia te mają swe źródło w fakcie negatywnego stosunku Polski do art. 6 Traktatu o Unii Europejskiej (TUE), który głosi, że „Unia uznaje prawa, wolności i zasady określone w Kartach podstawowych Unii Europejskiej z 7 grudnia 2000 roku w brzmieniu dostosowanym 12 grudnia 2007 roku w Strasburgu, która ma taką samą wartość prawną jak traktaty”²³. Polska i Wielka Brytania przyjęły protokół nr 30 w sprawie stosowania Karty praw podstawowych Unii Europejskiej (dalej: Karta) do Polski i Zjednoczonego Królestwa²⁴. Protokół ten stwierdzał, że Karta nie rozszerza zdolności Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE) ani żadnego sądu lub trybunału obu państw do stwierdzenia, że prawo lub praktyka wewnętrzna sygnatariuszy protokołu jest niezgodna z prawami, wolnościami i zasadami potwierdzonymi w Kartie. W efekcie protokół uniemożliwił wnoszenie przez Komisję Europejską lub inne państwo członkowskie skarg przeciw Polsce, a TSUE stwierdzenia sprzeczności między polskim prawem krajowym a Kartą. Polska ustawiła się dzięki protokołowi w wygodnej pozycji państwa, które może skarżyć innych za naruszenie Karty, a samo pozostaje poza krytyką. Helsińska Fundacja Praw Człowieka trafnie określiła manewry polskiej dyplomacji związane z przyjęciem konwencji z 2006 r. oraz tzw. protokołu brytyjskiego jako wstydlivy przykład małego zaangażowania rządu RP w postęp w zakresie ochrony praw człowieka²⁵.

Głównym celem konwencji z 2006 r. nie było wykreowanie nowych praw osób niepełnosprawnych, lecz doprecyzowanie antydyskryminacyjnych norm prawa międzynarodowego do potrzeb tych osób i ich skatalogowanie w celu uświadomienia władzom i społeczeństwom państw członkowskich ONZ ich obowiązków wobec tych osób. Konwencja kładzie nacisk na te obowiązki, a więc nie pozostawia troski o niepełnosprawnych w sferze charytatywnych działań społeczeństw, których efektywność i powszechność zależy od woli dobroczyńców, lecz czyni z niej powinność gwarantowaną prawem. W tym kontekście na drugi plan schodzi długotrwałe upośledzenie przejawiające się niesprawnością fizyczną, umysłową bądź intelektualną, a na pierwszym planie pojawia się

²³ Tekst zawarty w: M. Muszyński S. Hambura, *Traktat o Unii Europejskiej. Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej. Załączniki. Protokoły. Deklaracje. EURATOM. Wersje skonsolidowane po wejściu w życie Traktatu z Lizbony*, Bielsko-Biała 2010.

²⁴ *Ibidem*, s. 357.

²⁵ Zob. K. Kurowski, *Wolności i prawa człowieka i obywatela z perspektywy osób z niepełnosprawnościami*, Warszawa 2014, *passim*.

konieczność zwalczania wszelkich barier, które uniemożliwiają lub utrudniają udział osób niepełnosprawnych w życiu społecznym zgodnie z zasadą równości wszystkich ludzi i zakazem dyskryminacji z jakichkolwiek przyczyn.

Autorzy konwencji przemodelowali podejście do problemu niepełnosprawności. W miejsce zinstytucjonalizowanego patronatu państwa prowadzącego niejednokrotnie do separacji i segregacji niepełnosprawnych pojawia się idea ich „włączenia społecznego”. Przykładem realizacji tej idei jest art. 2 konwencji, który za przejaw dyskryminacji uznaje odmowę dokonania „racjonalnych usprawnień” umożliwiających niesprawnym wykonywanie niektórych zawodów. Obowiązek dokonywania „racjonalnych usprawnień” winien być spełniony nie tylko przez państwa w drodze stanowienia prawa, jego postępowego rozwoju oraz monitoringu (płaszczyzna wertykalna), ale także przez osoby fizyczne i prawne zatrudniające i współdziałające z osobami niepełnosprawnymi (płaszczyzna horyzontalna).

Elementem idei „włączenia społecznego” są postanowienia art. 12 ust. 2 nakładające na strony konwencji obowiązek uznania zdolności do czynności prawnych osób niepełnosprawnych, co zrównuje je z osobami pełnosprawnymi. Zakres tego uznania winien być jak najszerszy, co oznacza, że instytucja ubezwłasnowolnienia winna być maksymalnie ograniczona lub zlikwidowana. Przedstawiciele ustawowi nie powinni zastępować swoich podopiecznych, lecz pomagać im w podjęciu wymaganych decyzji w tak ważnych życiowych sprawach, jak zawarcie związku małżeńskiego, dysponowanie majątkiem, udział w wyborach, edukacja, prokreacja (art. 23 ust. 1 pkt b) konwencji), a także zapłodnienie *in vitro*. W świetle konwencji nawet osoby LGBT winny mieć możliwość korzystania z technik sztucznego zapłodnienia. Istotnym elementem konwencji są przepisy dotyczące dostępności do wszystkich obszarów życia społecznego, a więc likwidacji wszystkich barier zawodowych, edukacyjnych, architektonicznych, komunikacyjnych i innych.

Zawarcie konwencji z 2006 r. ma ciekawy aspekt z punktu widzenia międzynarodowego prawa traktatów. Otóż konwencję tę podpisała 30 marca 2007 r. i ratyfikowała 23 grudnia 2010 r. Unia Europejska. Stało się tak z inicjatywy Komisji Europejskiej, która zgodnie z art. 218 ust. 3 Traktatu o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE)²⁶ z upoważnienia Rady Unii Europejskiej prowadzi negocjacje w sprawie zawarcia umów międzynarodowych z państwami trzecimi lub organizacjami międzynarodowymi. Celowość stania się przez UE stroną konwencji uzasadnia art. 151 TFUE, który w ramach realizacji celów polityki społecznej nakłada na organizację obowiązek przeciwdziałania wykluczeniu. Na tym tle UE współpracuje z Radą Praw Człowieka ONZ oraz z Trzecim Komitetem Zgromadzenia Ogólnego tej organizacji. Efektem tej współpracy było wynegocjowanie

²⁶ Tekst zawarty w: M. Muszyński, S. Hambura, *Traktat o Unii Europejskiej...*, s. 165 i nn.

przez państwa członkowskie ONZ przy współudziale UE konwencji z 2006 r. oraz jej podpisanie. Z chwilą ratyfikacji przez Radę UE wszystkie państwa członkowskie winny respektować jej postanowienia. Powstaje więc pytanie, czy Polska już w 2010 r. nie była związana regulacjami zawartymi w konwencji? Pytanie to jak na razie nie znajduje w doktrynie wyczerpującej odpowiedzi. Nie ulega natomiast wątpliwości, że unijne prawo wtórne oraz polityka społeczna UE muszą być zgodne z konwencją, co powoduje, że państwa członkowskie muszą do niej dostosować swoje prawo wewnętrzne.

Konwencja z 2006 r. w art. 3 wylicza podstawowe zasady, na których bazują prawa i wolności osób niepełnosprawnych. Zasady te to: poszanowanie godności ludzkiej, niedyskryminacja, pełne i efektywne uczestnictwo w życiu społecznym, poszanowanie dla odmienności, równe szanse, dostępność, poszanowanie potencjału dzieci niepełnosprawnych i poszanowanie ich prawa do tożsamości. Wynikające z przyjętych zasad prawa i wolności najczęściej znane są już z wcześniejszych aktów katalogujących międzynarodowe prawa praw człowieka. Niektóre z nich przybrały jednak nowatorski kształt. Przykładowo wymienić można art. 19 konwencji, który mówi o prawie do samodzielnego życia i integracji społecznej. Jego korzenie sięgają jednak do dobrze znanego prawa do życia prywatnego i rodzinnego, prawa do swobodnego przemieszczania się, a więc w tym do wyboru miejsca zamieszkania oraz wolności osobistej.

Analiza art. 19 konwencji pozwala zwrócić uwagę na coraz częściej pojawiające się zjawisko zacierania różnicy między prawami człowieka pierwszej i drugiej generacji. Różnicę tę wyraźnie zakreślili w 1966 r. autorzy obu Paktów Praw Człowieka. Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych²⁷ zawierał prawa i wolności, których realizacja przez państwa-strony musiała nastąpić natychmiast po związaniu się tym Paktem. Prawa drugiej generacji mieściły się w Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, którego regulacje wprowadzano w życie stopniowo i z tego względu określane były mianem „praw programowych” (*program rights*). Strony tego Paktu miały więc obowiązek dążenia do wyznaczonego w jego regulacjach celu w drodze stopniowego dochodzenia do zaprogramowanego stanu. Pakt obowiązywał jednak strony, by wykorzystywały w sposób maksymalny wszystkie środki, które były dla nich dostępne na danym etapie ich rozwoju gospodarczego i społecznego.

Można byłoby przypuszczać, że prawa wynikające z art. 19 i dotyczące integracji społecznej należą do praw drugiej generacji. Tymczasem podlegają one procedurze skargowej i dlatego należy je zakwalifikować do grona praw wymagających natychmiastowej realizacji. Opisane zjawisko można zaobserwować także w odniesieniu do innych artykułów konwencji.

²⁷ Tekst zawarty w: A. Przyborowska-Klimczak, *Prawo międzynarodowe publiczne...*, s. 160 i nn.

VI. Międzynarodowa kontrola przestrzegania praw ujętych w konwencji z 2006 r.

Państwa, a także organizacje międzynarodowe (dotychczas jedynie UE), które są stronami konwencji, mają obowiązek składania sprawozdań dotyczących implementacji postanowień w niej zawartych. Sprawozdania uznawane są za najłagodniejszy środek kontroli międzynarodowej, ale umożliwiają zdyscyplinowanie państw-stron i w razie konieczności postawienia ich pod pręgierzem światowej opinii publicznej. Sprawozdania są oceniane przez ustanowiony na mocy konwencji Komitet do spraw Praw Osób Niepełnosprawnych (dalej: Komitet), który po dyskusji z udziałem przedstawicieli państwa, a także pochodzących z tego państwa organizacji pozarządowych opracowuje zalecenia o charakterze niewiążącym. Fakt, iż w skład Komitetu wchodzi niezależni od państw eksperci, powoduje, że zalecenia nie nabierają charakteru politycznego.

Znacznie silniejszym środkiem kontrolnym jest procedura prowadząca do przyjęcia przez Komitet tzw. opinii (*view*). Jest ona odwzorowaniem procedury przyjętej w Komitecie Praw Człowieka kontrolującym przestrzeganie Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych. Na mocy protokołu fakultatywnego do konwencji z 2006 r. osoby oraz grupy osób mają prawo składania skarg do Komitetu na państwa, które ratyfikowały konwencję i protokół, a naruszyły prawa niepełnosprawnych. Mają jednak obowiązek przestrzegania zasady wyczerpania dróg prawa wewnętrznego (*principle of exhaustion of local remedies*), znanej zarówno z prawa opieki dyplomatycznej, jak i z procedur obowiązujących przy przyjmowaniu skarg do organów sądowych i traktatowych składanych wskutek naruszenia praw człowieka²⁸. Niewykorzystanie istniejących w prawie wewnętrznym środków odwoławczych grozi oddaleniem złożonej skargi.

Niezrozumiałe nieratyfikowanie przez Polskę protokołu fakultatywnego (*optional protocol*) powoduje, że osoby poszkodowane na tle swej niepełnosprawności na terytorium polskim wskutek nieprzestrzegania na nim postanowień konwencji nie mogą składać skarg do Komitetu.

Dotychczasowe orzecznictwo Komitetu do spraw Praw Osób Niepełnosprawnych świadczy o tym, że wymaga on od państw nader skrupulatnego przestrzegania postanowień konwencji i większość z nich traktuje jako samowynikonalne (*self-executing*), ponieważ wyraźnie i precyzyjnie formułują one prawo osób niepełnosprawnych do posiadania wskazanych w przepisach uprawnień.

²⁸ J. Sandorski, *Opieka dyplomatyczna a międzynarodowa ochrona praw człowieka*, Poznań 2006, s. 189–250.

Do 2015 r. Komitet rozpatrzył jedenaście spraw²⁹. Na szczególną uwagę zasługuje opinia wydana 11 kwietnia 2014 r. w sprawie wywołanej skargą (*communication*) obywatela argentyńskiego Mr. X. Sprawa dotyczyła praw osoby niepełnosprawnej, czasowo pozbawionej wolności, bez należytego dostępu do opieki medycznej i rehabilitacji. Autor skargi został tymczasowo aresztowany w związku z toczącym się przeciwko niemu postępowaniem karnym. Cierpiał on na poważną kontuzję kręgosłupa. Za zgodą sądu został zoperowany, bowiem konieczne było wprowadzenie do jego organizmu płytki chirurgicznej w miejsce usuniętego wcześniej wskutek wypadku drogowego dysku. Dzień po operacji autor skargi doznał udaru, utracił zmysł równowagi, a także przejawiał szereg innych zaburzeń neurologicznych. Uskarżał się także na ostre bóle w kręgosłupie i niepokojącą ruchomość zainstalowanej płytki. Początkowo zmieniono mu areszt w zakładzie karnym na areszt domowy, bowiem mógł się poruszać jedynie na wózku inwalidzkim przy asyście opiekuna. Z tego względu zakwalifikowano go jako osobę niepełnosprawną. Po pewnym czasie sąd federalny odrzucił jego wniosek o prolongowanie aresztu domowego, co spowodowało, że został osadzony w szpitalu więziennym bez odpowiedniego zaplecza medycznego. Jego wniosek został jednak odrzucony, mimo że lekarze wyrazili opinię, iż konieczna jest operacja i usunięcie płytki, która groziła przy intensywniejszym ruchu przerwaniem rdzenia kręgowego. Poprawie uległy jedynie warunki przebywania w szpitalu więziennym dzięki zainstalowaniu dzwonka alarmowego i likwidacji utrudniających poruszanie się progów. W swej skardze autor wyznawał, że nie wyczerpał wszelkich środków odwoławczych, ale tłumaczył to faktem, iż utracił wiarę w ich skuteczność, a potem obawiał się, że stawanie przed sądem, wiążące się z długotrwałym transportem ambulansem, grozi mu poważnymi konsekwencjami zdrowotnymi. W tych okolicznościach skarżący domagał się,

²⁹ CRPD – 7th session (16 to 20 April 2012) Geneva: *H.M. V. Sweden*, CRPD/C/7/D/3/2011 (opinia stwierdzająca naruszenie). CRPD – 8th session (17 to 28 September 2012) Geneva: *Kenneth McAlpine v. The United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland*, CRPD/8/D/6/2011 (niedopuszczalność skargi). CRPD – 9th session (15 to 19 April 2013) Geneva: *Szilvia Nyusti, Péter Takács and Tamás Fazekas v. Hungary*, CRPD/C/9/D/1/2010 (opinia stwierdzająca naruszenie). CRPD – 10th session (2 to 13 September 2013) Geneva: *Zsolt Bujdosó and five others v. Hungary*, CRPD/C/10/D/4/2011. CRPD – 11th session (31 March to 11 April 2014) Geneva: *Liliane Gröninger et al. v. Germany*, CRPD/C/D/2/2010 (opinia stwierdzająca naruszenie) oraz *Mr. X. v. Argentina*, CRPD/C/11/D/8/2012 (opinia stwierdzająca naruszenie). CRPD – 12th session (15 September to 3 October 2014) Geneva: *Ms. S.C. v. Brazil*, CRPD/C/12/D/10/2013 (niedopuszczalność skargi) oraz *Ms. Marie-Louise Jungelin v. Sweden*, CRPD/C/12/D/5/2011 (opinia stwierdzająca brak naruszenia). CRPD – 13th session (25 March to 17 April 2015) Geneva: *A.M. v. Australia*, CRPD/C/13/D/12/2013 (niedopuszczalność skargi) oraz *A.F. v. Italy*, CRPD/C/13/D/9/2012 (opinia stwierdzająca brak naruszenia). CRPD – 14th session (17 August to 4 September 2015) Geneva: *Mr. F. v. Austria*, CRPD/C/14/D/21/2014 (opinia stwierdzająca naruszenie). Podano za: <<https://www.ohchr.org/en/hrbodies/crpd/pages/jurisprudence.aspx>> [dostęp: 2.10.2018].

by przywrócono mu areszt domowy i umożliwiono należyte leczenie w specjalistycznym zakładzie medycznym³⁰.

Głównym kontrargumentem przedstawionym przez pełnomocników władz argentyńskich był kierowany pod adresem skarżącego zarzut, iż nie wyczerpał tzw. „toku instancji”, bowiem nie odwołał się do Sądu Najwyższego.

Komitet uznał, że autor skargi składał wielokrotnie apelacje od decyzji sądów i będąc w krytycznym stanie zdrowia, nic więcej nie mógł uczynić. Równocześnie Komitet uznał, że autor był ofiarą dyskryminacji ze względu na stan zdrowia i stwierdził, że władze argentyńskie są zobowiązane do zapewnienia skarżącemu takich warunków, by nie czuł się dyskryminowany i jego standard życia zrównał się ze standardem innych zdrowych więźniów. Komitet orzekł, że państwo-strona jest zobowiązane do podjęcia działań, które uniemożliwią ponowne, analogiczne naruszenie praw osób niepełnosprawnych, które zostały pozbawione wolności. Ponadto zobowiązał władze Argentyny do przeszkolenia sędziów, jak również służby więziennej i personelu medycznego w duchu konwencji o prawach osób niepełnosprawnych.

VII. Ochrona ludzi starszych i niepełnosprawnych w systemie prawnym Unii Europejskiej

W latach dziewięćdziesiątych XX w. zaczęła funkcjonować w UE Europejska Strategia Zatrudnienia (European Employment Strategy), która promuje aktywne starzenie się poprzez pozostawienie ludzi starszych na rynku pracy³¹. W Zielonej (2010 r.) i Białej (2012 r.) Księdze Komisja Europejska zaleciła dopasowanie wieku emerytalnego do stale rosnącej średniej długości życia obywateli państw członkowskich UE. Coraz bardziej widoczny w tych państwach staje się konflikt pokoleń ze względu na bezrobocie ludzi młodych. Rozpowszechnia się jednak popularny w amerykańskiej doktrynie społecznej pogląd o wcześniejszym, obowiązkowym przechodzeniu na emeryturę jako naruszeniu godności człowieka. Przyjęta zostaje dyrektywa Rady 2000/78 z dnia 27 listopada 2000 r. o ogólnych warunkach ramowych równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy³². Dyrektywa ma charakter antydyskryminacyjny i sprzeciwia się deprecjonowaniu pracowników ze względu na wiek (art. 6). Odmienne traktowanie pod kątem wieku nie stanowi dyskryminacji, o ile celom towarzyszy właściwa i konieczna polityka zatrudnienia. W świetle dyrektywy jest dopuszczalne określenie ra-

³⁰ *Mr. X. v. Argentina*, CRPD/C/11/D/8/2012, <https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD/C/11/D/8/2012&Lang=en> [dostęp: 2.10.2018].

³¹ Zob. <<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=101&langId=en>> [dostęp: 2.10.2018].

³² Dz. Urz. UE L 303/16, z 2.12.2000, s. 79 i nn.

cyjnego okresu zatrudnienia przed przejściem na emeryturę oraz różnych granic wieku dla pracowników lub ich kategorii. Przepis art. 6 dyrektywy był krytykowany za odniesienie się głównie i jedynie do wieku metrykalnego, nie uwzględniającego cech indywidualnych pracowników.

Karta praw podstawowych UE *explicite* wskazuje w art. 21 ust. 1, iż „zakazana jest wszelka dyskryminacja w szczególności ze względu na [...] niesprawność i wiek”³³. O prawach osób starszych i o integracji osób niepełnosprawnych głośzą w tytule III *Równość* art. 25 i 26. Ten pierwszy stwierdza, że „Unia uznaje i szanuje prawo osób w podeszłym wieku do godnego i niezależnego życia oraz do uczestniczenia w życiu społecznym i kulturalnym”³⁴. Drugi stanowi, że „Unia uznaje i szanuje prawo osób niepełnosprawnych do korzystania ze środków mających zapewnić im samodzielność, integrację społeczną i zawodową oraz udział w życiu społeczności”³⁵. Jak już wspomniano, rząd polski uchylił się od związania Kartą praw podstawowych UE poprzez podpisanie protokołu nr 30, zwanego protokołem brytyjskim. Ideologiczny opór wobec Karty wynikał głównie, ale nie wyłącznie, z brzmienia zawartego w tytule II pt. *Wolność* art. 9 o tytule: *Prawo do zawarcia małżeństwa i prawo do założenia rodziny*. Głosi on, że „Prawo do zawarcia małżeństwa i prawo do założenia rodziny są gwarantowane zgodnie z ustawami krajowymi regulującymi korzystanie z tych praw”³⁶. Krytycy tego artykułu podnosili, iż odbiega on od brzmienia art. 12 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka z 1950 r. stanowiącego, że „mężczyźni i kobiety w wieku małżeńskim mają prawo do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny zgodnie z ustawami krajowymi regulującymi korzystanie z tego prawa”³⁷. Z tego względu krytycy sugerowali, że art. 9 Karty dopuszcza, by po ewentualnej zmianie ustawodawstwa polskiego zaistniała zgodna z Kartą możliwość zawierania małżeństw przez osoby tej samej płci. W celu wykluczenia takiej możliwości, pod presją kręgów wyznaniowych, zablokowano przyjęcie mocy wiążącej Karty praw podstawowych UE. Tym samym sparaliżowano możliwość wykorzystywania przez osoby starsze i niepełnosprawne żyjące w Polsce art. 25 i 26 Karty w obronie ich praw.

VIII. Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w odniesieniu do osób starszych

Nader często wykładnia dyrektywy 2000/78/WE oraz przepisy krajowe są przedmiotem orzecznictwa prejudycjalnego TSUE w związku z wiekiem

³³ M. Muszyński, S. Hambura, *Traktat o Unii Europejskiej...*, s. 221.

³⁴ *Ibidem*, s. 222.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*, s. 219.

³⁷ A. Przyborowska-Klimczak, *Prawo międzynarodowe publiczne...*, s. 236.

emerytalnym. Zapotrzebowanie na to orzecznictwo zwiększa się ze względu na rosnący rozróż między przepisami krajowymi a zjawiskiem aktywizacji zawodowej starzejących się obywateli państw członkowskich UE. Dobrze ilustruje ten problem sprawa *Werner Mangold* (wyrok z dnia 22 listopada 2005 r.)³⁸. Skarżący, 56-letni Niemiec, zakwestionował zgodność niemieckiego prawa z dyrektywą 2000/78/WE. Prawo to zezwalało na zawarcie jedynie na czas ograniczony umowy o pracę z osobą powyżej 52. roku życia. Trybunał przyznał rację skarżącemu i za ogólną zasadę UE uznał zakaz dyskryminacji ze względu na wiek. W sprawie *Gisela Rosenblatt* (wyrok z dnia 12 października 2010 r.)³⁹ skarżąca kwestionowała zgodność z dyrektywą 2000/78/WE prawa niemieckiego sankcjonującego automatyczne zwolnienie ze stanowiska sprzątaczkę po ukończeniu 65. roku życia. Trybunał nie podzielił jej stanowiska. W sprawie *Prigge, Fromm i Lambach* (wyrok z dnia 13 września 2011 r.)⁴⁰ skarżący uznali za dyskryminację zwolnienie ich z pracy przez Deutsche Lufthansa w chwili, gdy przekroczyli jako piloci 60. rok życia. Decyzja pracodawcy miała podstawę w układzie zbiorowym o pracę. Trybunał uznał racje skarżących, stwierdzając, że całkowity zakaz pracy jest nieproporcjonalny i niekonieczny z punktu widzenia bezpieczeństwa lotów. Sprawy *Wasil Iwanow Georgiew* (wyrok z dnia 18 listopada 2010 r.)⁴¹ i *Domnica Petersen* (wyrok z dnia 12 stycznia 2010 r.)⁴² miały wiele cech wspólnych. W tych sprawach dotyczących naukowca i dentystki Trybunał uznał, że brakuje podstaw do skargi, bowiem przepisy krajowe Bułgarii i Niemiec realizowały słuszny cel,

³⁸ Wyrok Trybunału (wielka izba) z dnia 22 listopada 2005 r., wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym: Arbeitsgericht München – Niemcy, sprawa C-144/04, *Werner Mangold przeciwko Rüdiger Helm*, <<http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=56134&pageIndex=0&doclang=PL&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=519943>> [dostęp: 2.10.2018].

³⁹ Wyrok Trybunału (wielka izba) z dnia 12 października 2010 r., wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym: Arbeitsgericht Hamburg – Niemcy, sprawa C-45/09, *Gisela Rosenblatt przeciwko Oellerking Gebäudereinigungsges.mmbH*, <<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=78726&pageIn dex=0&doclang=PL&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&id=520473>> [dostęp: 2.10.2018].

⁴⁰ Wyrok Trybunału (wielka izba) z dnia 13 września 2011 r., sprawa C-447/09, *Reinhard Prigge, Michael Fromm, Volker Lambach przeciwko Deutsche Lufthansa AG*, <<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=109381&doclang=PL>> [dostęp: 2.10.2018].

⁴¹ Wyrok Trybunału (druga izba) z dnia 18 listopada 2010 r., wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Rajonen syd Płowdiw, sprawy połączone C-250/09 i C-268/09, *Wasil Iwanow Georgiew przeciwko Technicheski universitet — Sofija, filiał Płowdiw*, <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:62009CA0250&from=PL>> [dostęp: 2.10.2018].

⁴² Wyrok Trybunału (wielka izba) z dnia 12 stycznia 2010 r., wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Sozialgericht Dortmund, sprawa C-341/08, *Domnica Petersen przeciwko Berufungsausschuss für Zahnärzte für den Bezirk Westfalen-Lippe*, <<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62008CJ0341:PL:HTML>> [dostęp: 2.10.2018].

jakim była troska o jakość nauczania i danie młodszemu pokoleniu szansy wykonywania zawodu w służbie państwowej⁴³.

Z orzecznictwa TSUE wynika, że przyjęcie kompromisowego stanowiska zadowolającego wszystkie grupy zawodowe w sprawie przejścia na emeryturę jest bardzo trudne. Ze względu na starzenie się Europy konieczne jest „przewentylowanie” przepisów krajowych i ukształtowanie nowych systemów emerytalnych.

IX. Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w odniesieniu do osób niepełnosprawnych

Orzecznictwo TSUE w sprawach związanych z niepełnosprawnością nie jest liczne, ale ma istotne znaczenie dla pełnego zrozumienia skomplikowanych problemów, które pojawiają się przed sądami. Z reguły rodził się przed Trybunałem problem, czy zaistniał fakt dyskryminacji na tle niepełnosprawności. Odpowiedź na to pytanie wymagała doprecyzowania terminu „niepełnosprawność”.

Przyczyny, dla których tak doktryna, jak i praktyka sądowa zarówno krajowa, jak i międzynarodowa boryka się od dawna z pojęciem niepełnosprawności wynikają z faktu, iż stosowne przepisy rodziły się w zróżnicowanych warunkach politycznych i z tego względu opierały się na różnych zasadach ustrojowych. Na tym tle pojawia się częstokroć nie tylko niespójność przepisów w poszczególnych aktach prawnych, lecz także w wykreowanych przez państwa systemach. Łatwo zauważalna jest więc niezborność terminologiczna, „diaspora” przepisów rozrzuconych po różnych aktach prawnych i, co gorsza, ich niestabilność wynikająca z rozlicznych, często nie do końca przemyślanych, nowelizacji. Ich intencje są nie raz szlachetne i mają na celu zwiększenie ochrony, objęcie nią większego grona niepełnosprawnych, uniknięcie zróżnicowania praw dla osób o identycznej niepełnosprawności, uaktywnianie, zatrudnianie i umożliwianie partycypowania w różnych dziedzinach życia zbiorowego, przeciwdziałanie izolowaniu i stygmatyzowaniu, etc. Za nader istotny cel uznawano też wspomaganie, a nie wyręczanie osób niepełnosprawnych i umożliwianie wykonywania im obowiązków zamiast ograniczania lub z nich zwalniania⁴⁴.

Wszystkim tym intencjom nie sprzyjał fakt, iż brakowało i nadal brakuje jednoznacznej i precyzyjnej definicji niepełnosprawności. Na ten problem zwrócił uwagę TSUE w pierwszej sprawie dotyczącej osób niepełnosprawnych już w 2006 r.

---

⁴³ Szersze omówienie wymienionych powyżej spraw z istotnym komentarzem zob.: B. Mikołajczyk, *Wiek emerytalny w sprawach przed Trybunałem Sprawiedliwości UE*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” 2012, vol. X, s. 9–20.

⁴⁴ Przed tym ostatnim rozwiązaniem przestrzegał Pełnomocnik do spraw Osób Niepełnosprawnych i Polityki Socjalnej w styczniu 1997 r. Cytuje go Anna Dębniak w monografii: *Polska wobec europejskich standardów praw człowieka*, red. T. Jasudowicz, Toruń 2001, s. 192.

Chacón Navas (wyrok z dnia 11 lipca 2006 r.)⁴⁵ wniosła do hiszpańskich sądów wniosek o uznanie jej za niepełnosprawną, kiedy została zwolniona z pracy za nieobecność ze względu na fakt ośmiomiesięcznego przebywania w szpitalu. Trybunał uznał, że aby można było mówić o niepełnosprawności, to musi się ona wiązać z naruszeniem funkcji fizycznych, umysłowych lub psychicznych, które stanowi dla danej osoby istotną przeszkodę w uczestniczeniu w życiu zawodowym i musi równocześnie się pojawić prawdopodobieństwo, że przeszkoda ta będzie istnieć przez dłuższy czas. Trudno uznać sformułowanie użyte w wyroku Trybunału za próbę definicji „niepełnosprawności”, tym bardziej że odnosiło się ono do kwestii wykonywania zawodu. Sam Trybunał stwierdził w wyroku, że konieczne jest wypracowanie „harmonijnej definicji unijnej” tego pojęcia.

Do problemu definicji TSUE wrócił przy okazji wydania orzeczenia w połączonych sprawach *Ring i Skouboe Werge* (wyrok z dnia 11 kwietnia 2013 r.)⁴⁶. Występujący w imieniu obu pań duński związek zawodowy twierdził, że pracodawcy mieli obowiązek zaproponowania redukcji czasu pracy ze względu na niepełnosprawność i nie wolno im było rozwiązań stosunku pracy w terminie krótszym niż miesiąc. Na tym tle związek wnosił o zdefiniowanie terminu „niepełnosprawność” i o wyjaśnienie, czy redukcja czasu pracy może być traktowana jako przysługujące niepełnosprawnym „racjonalne usprawienie”. Trybunał nie podjął próby zdefiniowania kluczowego terminu, ale wyjaśnił, że istotną dla sprawy dyrektywę 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 r., ustanawiającą ogólne warunki równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy, należy interpretować w duchu Konwencji ONZ o Prawach Osób z Niepełnosprawnościami.

Równocześnie Trybunał podkreślił, że redukcja czasu pracy jest „racjonalnym usprawieniem”, które umożliwi osobom niepełnosprawnym korzystanie z dostępu do pracy i efektywnego w niej uczestnictwa.

---

⁴⁵ Wyrok Trybunału (wielka izba) z dnia 11 lipca 2006 r., wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym: Juzgado de lo Social nº 33 de Madrid – Hiszpania, sprawa C-13/05, *Sonia Chacón Navas przeciwko Eurest Colectividades SA*, <<http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=56459&pageIndex=0&doclang=PL&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=522776>> [dostęp: 2.10.2018].

⁴⁶ *HK Danmark*, działający w imieniu *Jette Ring przeciwko Dansk almennyttigt Boligselskab*, sprawa C-335/11; i *HK Danmark*, działający w imieniu *Lone Skouboe Werge przeciwko Dansk Arbejdsgiverforening* działającemu w imieniu *Pro Display A/S*, sprawa C-337/11; wyrok Trybunału (druga izba) z dnia 11 kwietnia 2013 r., wnioski o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożone przez Sø- og Handelsretten, <<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=136161&pageIndex=0&doclang=pl&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=523268>> [dostęp: 2.10.2018].

X. Ochrona ludzi starszych w systemie Rady Europy

Losem ludzi starszych od dłuższego czasu zajmuje się Rada Europy⁴⁷. Dokumenty tej organizacji zwracają uwagę na fakt, iż obowiązki państw członkowskich wobec ich zaawansowanych wiekiem obywateli wynikają z art. 8 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 r., który określa prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego. Na prawa osób starszych Rada Europy zwróciła uwagę w nawiązaniu do ogłoszonego przez Wspólnotę Europejską roku 1993 Europejskim Rokiem Osób Starszych i Solidarności między Generacjami (European Year of Older People and Solidarity between the Generations) i umieszczenia tej problematyki w agendzie prac Rady UE, składającej się z ministrów spraw socjalnych⁴⁸.

W rekomendacji nr R (94) 9 Komitetu Ministrów Rady Europy dotyczącej ludzi starszych z dnia 10 października 1994 r. podkreślono, że ze względu na stale rosnącą liczbę osób starszych dochodzi do zasadniczych zmian demograficznych w Europie⁴⁹. Nadal występują różnice w standardach życiowych mężczyzn i kobiet, co może doprowadzić do wykluczenia socjalnego starzejących się kobiet „szczególnie wówczas, gdy są one samotne” („especially for older women living alone”)⁵⁰. Rekomendacja zwracała też uwagę na konieczność objęcia szczególną troską osób poszkodowanych na zdrowiu (*disadvantaged people*), których sytuacja znacznie pogarsza się z upływem czasu.

Do rekomendacji dołączono załącznik, w którym znalazły się wytyczne (*guiding principles*), które winny być brane pod uwagę przy wprowadzaniu przepisów dotyczących ludzi starszych. Wytyczne te podzielono na siedem grup.

W pierwszej grupie znalazły się definicje dotyczące starzenia się i starości. Starzenie się jest procesem, który uzależniony jest zarówno od indywidualnych warunków życia, jak i od środowiska, w którym człowiek spędza ostatni etap życia. Z tego względu mija się z celem podejmowanie prób zdefiniowania „starości” i wyznaczenia momentu, w którym się ona zaczyna.

⁴⁷ Np. Tymczasowa umowa europejska w sprawie systemu ubezpieczeń społecznych dotyczących osób starszych, inwalidów i osób ocalałych z dnia 19 grudnia 1953 r. (European Interim Agreement on Social Security relating to Old Age, Invalidity and Survivors), Council of European Treaty Series, 1953, no. 12; Rekomendacje Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy: z 1987 r. w sprawie zabezpieczenia sytuacji osób starszych (przedłużenie życia wysokiej jakości), R (87) 22; z 1994 r. o społecznej zwartości i jakości życia (dotycząca kwestii wykluczenia kobiet starych), R (94) 9; z 1994 r. o medycznych i bytowych prawach osób starszych, R 1254; z 1999 r. o przyszłości osób starszych, R 1428.

⁴⁸ OJCE93/C340/01, 12.12.1993.

⁴⁹ Human Right Learning Centre, *Study Guide on the Human Rights of the Aged*, <<http://www.hrea.org/learn/guides/aged/.html>> [dostęp: 02.10.2018]

⁵⁰ Council of Europe, Committee of Ministers, 518th meeting of Minister's Deputies.

W drugiej grupie umieszczono zalecenia dotyczące wzmocnienia znaczenia osób starszych oraz solidarności międzygeneracyjnej. Punktem wyjścia jest tu stwierdzenie, że ludzie starsi są dla społeczeństwa ważnym źródłem ludzkiego, społecznego i ekonomicznego potencjału. Solidarność między generacjami ma więc ogromne znaczenie i winna być utrwalana zarówno w rodzinie, jak i na płaszczyźnie życia prywatnego, a także publicznego. Do zadań społecznych ludzi starszych należy przekazywanie ich doświadczenia i wiedzy młodszym pokoleniom.

Trzecia grupa wytycznych wiąże się z ochroną ludzi starszych i jakości ich życia. Polityka prewencyjna państw winna zmierzać do zagwarantowania godnego starzenia się (*enabling people to age well*) i unikania uzależnienia ludzi starszych od otoczenia. W tym celu należy zapewnić im jak najdłuższą aktywność społeczną i zawodową oraz poczucie bezpieczeństwa, a także jak najwyższą jakość życia (*quality of life*).

Prawom ludzi starszych poświęcone są wytyczne zawarte w czwartej grupie. Kluczowym prawem jest tu prawo do godności na tym samym poziomie co godność młodszych generacji. Ten cel winna ułatwić współczesna technologia, której wiodącym zadaniem jest między innymi umocnienie autonomii ludzi starszych.

Piąta grupa wytycznych obejmuje grupę zaleceń związanych z partycypacją ludzi starszych w społecznym, kulturalnym i politycznym życiu społeczeństwa. W tej grupie mieszczą się wytyczne zobowiązujące władze publiczne do tworzenia płaszczyzn partycypacji i przeciwdziałania izolacji społecznej ludzi starszych. Za szczególnie istotne uznali autorzy dokumentu odpłatną lub nieodpłatną aktywność ludzi starszych, co winno zapewnić im sens życia, integrować ze społeczeństwem i przeciwdziałać samotności.

Szоста grupa wytycznych nawiązuje do celów określonych w grupie piątej i wskazuje na kroki, które należy podjąć w celu zwalczania i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu (*fighting against and preventing social exclusion*). W tych ramach państwo, organizacje obywatelskie, wspólnoty lokalne i rodziny winny promować społeczną integrację ludzi starszych i przeciwdziałać ich wykluczeniu na tle etnicznym, rasowym, językowym, religijnym, socjalnym czy też statusu rodzinnego. Państwo musi także uwzględniać szczególną sytuację emigrantów i uchodźców.

Siódma grupa wytycznych uwypukla rolę informacji i edukacji skierowanej do rodzin, wolontariuszy, służb profesjonalnych, wspólnot oraz samych osób starszych.

Problem osób starszych pojawił się ponownie na szeroką skalę w rekomendacji nr 1796 (2007) Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy. W rekomendacji skoncentrowano uwagę na kwestii podniesionej w trakcie zorganizowanego pod auspicjami ONZ Drugiego Światowego Zgromadzenia na temat Starzenia się, które odbyło się w 2002 r. w Madrycie. Zgromadzenie to uznało, że „ludzie

starsi winni mieć możliwość pracy tak długo, jak długo chcą i są w stanie pracować⁵¹. Idąc tym tropem, Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy zwróciło się do Komitetu Ministrów tej Rady z zaleceniem, by Komitet wystąpił do państw członkowskich z apelem o umożliwienie ludziom starszym kontynuowania pracy mimo zaawansowanego wieku. W tym celu państwa członkowskie winny wprowadzić regulacje prawne ustanawiające dogodny dla osób starszych czas pracy oraz zachęcające organy samorządowe do wprowadzenia w życie projektów umożliwiających emerytom i rencistom uczestniczenie w podejmowaniu decyzji samorządowych dotyczących wzmocnienia solidarności międzygeneracyjnej. Za istotne dla standardów życiowych ludzi starszych Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy uznało tworzenie płaszczyzn wymiany doświadczeń międzygeneracyjnej w dziedzinie edukacji, sztuki, historii i tradycji, popieranie wolontariatu oraz prewencyjnej i paliatywnej opieki zdrowotnej.

XI. Orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach dotyczących osób starszych i niepełnosprawnych

Europejska Karta Socjalna z 1961 r. nie mówi *expressis verbis* o prawach osób starszych i niepełnosprawnych, aczkolwiek art. 11, 12, 13 i 14 dotyczą ważnych dla nich spraw związanych z ubezpieczeniem społecznym i opieką medyczną. To samo można powiedzieć o Europejskiej Konwencji Praw Człowieka z 1950 r. i jej Protokołach Dodatkowych. Artykuł 14 Konwencji nie wspomina o wieku lub niepełnosprawności jako przyczynach dyskryminacji, aczkolwiek w jego tekście *in fine* znalazła się formuła mówiąca o dyskryminacji „z jakiegokolwiek innej przyczyny”.

Utworzony na mocy art. 19 Konwencji Europejski Trybunał Praw Człowieka (ETPC) niejednokrotnie rozstrzygał w sprawach o naruszenie praw osób z niepełnosprawnościami. Najczęściej pojawiały się przed Trybunałem skargi osób, które albo były hospitalizowane w szpitalach psychiatrycznych niezgodnie z prawem, albo warunki w tych szpitalach urągały wszelkim minimalnym standardom opieki medycznej⁵². Zdarzały się też sprawy dotyczące naruszenia praw osób niepełnosprawnych w trakcie aresztowania⁵³. Ofiarami były osoby

⁵¹ Recommendation 1796 (2007). The situation of elderly persons in Europe, <<http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17545&lang=en>> [dostęp: 2.10.2018].

⁵² Judgment of 22 January 2013, Case of *Lashin v. Russia*, Application no. 33117/02, <<http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-116020&filename=001-116020.pdf>> [dostęp: 2.10.2018]; Judgment of 17 January 2012, Grand Chamber, Case of *Stanev v. Bulgaria*, Application no. 36760/06, <https://www.escr-net.org/sites/default/files/caselaw/decision_on_stanev_v_bulgaria_0.pdf> [dostęp: 2.10.2018].

⁵³ Judgment of 21 December 2010, Third Section, Case of *Jasinskis v. Latvia*, Application no. 45744/08, <<http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-102393&filename=001-102393.pdf>> [dostęp: 02.10.2018]; Judgment of 8 November 2012, Case

głuchonieme i upośledzone umysłowo, które wskutek trudności w nawiązaniu kontaktu z policjantami zmarły bądź poniosły uszczerbek na zdrowiu.

Rozstrzygając wspomniane wyżej sprawy, Trybunał często powoływał się na postanowienia konwencji z 2006 r., traktując je jako wyznaczniki istniejących międzynarodowych standardów⁵⁴. Z tej przyczyny Trybunał, ferując swoje wyroki, przytaczał regulacje Konwencji dotyczące zdolności do czynności prawnych osób niepełnosprawnych (art. 12 ust. 4), zakazu tortur (art. 3), dostępu do wymiaru sprawiedliwości (art. 13), rewizji orzeczenia o ubezwłasnowolnieniu (art. 6 ust. 1).

Mając na względzie praktykę orzeczniczą ETPC, można założyć, że osoba niepełnosprawna, której prawa zostały naruszone na terytorium RP, może złożyć skargę do Trybunału Strasburskiego, powołując się na naruszenie wobec niej stosownych przepisów Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (np. art. 4 zakazującego dyskryminacji) i równocześnie wskazując na czyny lub zaniechania sprzeczne z postanowieniami konwencji z 2006 r. W ten sposób pokrzywdzone osoby niepełnosprawne mogą ograniczyć skutki braku ratyfikacji przez Polskę protokołu fakultatywnego, który pozbawił ich możliwości składania skarg do Komitetu do spraw Praw Osób Niepełnosprawnych⁵⁵.

Podsumowanie

Istnieje powiedzenie, że starość i młodość mają takie same apetyty, tylko zęby nie te same. Istnieje więc ze względu na starzenie się społeczeństw potrzeba zapewnienia ludziom w podeszłym wieku, a także osobom niepełnosprawnym „należytej opieki stomatologicznej”, która uczyni ich egzystencję lżejszą i pogodniejszą. Nie wystarczy czasami dostarczyć im szczoteczek do zębów, by sami sobie pomogli. Konieczne jest równoczesne likwidowanie barier, które uniemożliwiają dostęp do dentysty. Międzynarodowe prawo praw człowieka służy co najmniej do podkopywania tych barier.

Czy należy to prawo rozwijać i mnożyć? Artur Bloch w *Prawniczych prawach Murphy'ego* napisał, że prawnicy tworzący prawo są podobni do lekarzy

of *Z. H. v. Hungary*, Application no. 28973/11, <http://mdac.info/sites/mdac.info/files/zh_v_hungary.pdf> [dostęp: 2.10.2018].

⁵⁴ Szerzej: J. Kapelańska-Pręgowska, *Wdrażanie, stosowanie i kontrola wykonywania Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych* [w:] *Zatrudnianie osób niepełnosprawnych. Regulacje prawne*, red. A. Giedrewicz-Niewińska, M. Szablowska-Juckiewicz, Warszawa 2014, s. 33–35.

⁵⁵ Zob. *Najważniejsze wyzwania po ratyfikacji przez Polskę Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych*, „Biuletyn Rzecznika Praw Obywatelskich” 2012, nr 10, *passim*; Rzecznik Praw Obywatelskich, *Komitet ONZ bada wykonanie przez Polskę Konwencji o prawach osób z niepełnosprawnościami*, <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/komitet-onz-po-raz-pierwszy-bada-wykonanie-przez-polske-konwencji-o-prawach-osob-z-niepelnosprawnościami> [dostęp: 2.10.2018].

wymyślających choroby⁵⁶. Można więc przypuszczać, że gdyby nie prawnicy – żylibyśmy bez trosk, a gdyby nie lekarze – byłibyśmy zdrowi. A więc rodzi się pytanie, czy warto rozmnażać *ad infinitum* normy międzynarodowego prawa praw człowieka? Można odnotować wiele sceptycznych poglądów uczonych przekonanych, że świat „puchnie” od nadmiaru szczegółowych konwencji, rezolucji, rekomendacji, dyrektyw i wytycznych. Ich zdaniem są one zbędne, istnieją bowiem ogólne deklaracje i pakt, z których można wyinterpretować poszczególne prawa człowieka. Z przedstawionych powyżej wywodów wynika, że autorzy niniejszego artykułu nie należą do grona tych uczonych. I uważają, że dobrze się stało, iż Polska ratyfikowała konwencję o prawach osób z niepełnosprawnościami z 2006 r., a jeszcze lepiej się stanie, gdy jak najszybciej zrobi to samo z protokołem fakultatywnym do tej konwencji. Wycofanie się z protokołu nr 30 blokującego prawa osób starszych i niepełnosprawnych zawarte w unijnej Karcie praw podstawowych byłoby także ze wszech miar pożytecznym krokiem polskiej dyplomacji w stronę upowszechniania humanistycznych ideałów kulturowanych w UE.

Można się zastanawiać, czy idąc śladem konwencji ONZ z 2006 r. o prawach osób niepełnosprawnych, nie należałoby postulować przyjęcia przez społeczność międzynarodową uniwersalnej konwencji o prawach osób starszych. Uznając za celowe kodyfikowanie praw człowieka w węższych zakresach niż czynią to ogarniające pełne ich spectrum konwencje uniwersalne i regionalne, sądzić można, że w oparciu o dotychczasowy dorobek ONZ i Rady Europy oraz orzecznictwo międzynarodowe można się pokusić o przygotowanie stosownego projektu konwencji. Polska dyplomacja ma bogaty dorobek w dziele rozwijania i kodyfikowania praw człowieka, czego najlepszym przykładem jest konwencja o prawach dziecka z 1989 r.⁵⁷ Wyrazem uznania na gruncie międzynarodowym był wybór w 2013 r. ambasadora Polski w Genewie dr. Achillesa Henczela na stanowisko przewodniczącego Rady Praw Człowieka ONZ.

Wystąpienie z inicjatywą kodyfikacji praw osób starszych byłoby ważkim krokiem politycznym nawiązującym do dotychczasowych osiągnięć RP. W Polsce istnieją prężne ośrodki naukowe zajmujące się prawami człowieka, takie jak kierowane przez wiele lat przez prof. Romana Wieruszewskiego Poznańskie Centrum Praw Człowieka PAN czy funkcjonująca pod auspicjami UNESCO i „dowodzona” przez prof. Tadeusza Jasudowicza Katedra Praw Człowieka na Uniwersytecie im. Mikołaja Kopernika w Toruniu. Międzynarodowe prawo praw człowieka jest kulturowane w kilku ośrodkach uniwersyteckich (m.in. gdańskim, krakowskim, śląskim, warszawskim i poznańskim). Wiele zasług na tym polu ma prowadzone od lat przez dr Hannę Machińską warszawskie Biuro Rady Europy. W oparciu

⁵⁶ A. Bloch, *Prawnicze prawa Murphy'ego*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, 2000, *passim*.

⁵⁷ Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz. U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526).

o ten potencjał polska dyplomacja mogłaby przygotować i przedstawić społeczności międzynarodowej *draft articles* konwencji o prawach osób starszych. Przekształcenie takiego projektu w normy stanowiące prawa międzynarodowego nie będzie należało do rzeczy łatwych. Pożytek społeczny winien jednak z nadmiarem wynagrodzić koszt wniesiony w realizację zamierzenia.

Jan Sandorski

Anna Zbaraszewska

STANDARDS OF THE PROTECTION OF THE ELDERLY AND THE DISABLED IN INTERNATIONAL JURISPRUDENCE

The purpose of the article is to present the standards of protection of the rights of the elderly and people with disabilities adopted at the universal (United Nations) and regional (Council of Europe, the European Union) levels, with special emphasis on international law. Considerations start with the presentation of statistics showing a worrying trend of population aging and an increase in the incidence of chronic diseases that often result in disability. On a comparative basis, the catalogues of the rights of elderly and disabled persons appearing in the most important international documents are discussed.

Within the UN acquis the most important are: International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights of 1966 and the Convention on the Rights of Persons with Disabilities of 2006. The latter modified the fixed approach to the problem of disability. Instead of the institutionalized patronage of the state, the idea of "social inclusion" was adopted, requiring the recognition of the legal capacity of disabled persons. The objections raised by Poland to the Convention of 2006, as well as the protracted ratification process and the fact of non-ratification of the Optional Protocol to the Convention establishing a procedure for individual complaints to the Committee on the Rights of Persons with Disabilities, should be negatively assessed.

In the legal system of the European Union, the protection of the rights of the elderly and the disabled is derived from the EU Charter of Fundamental Rights, supplemented by the rich jurisprudence of the EU Court of Justice. In the light of the jurisprudence of the European Court of Human Rights, it is reasonable to assume that an elderly or a disabled person, whose rights have been violated in the territory of the Republic of Poland may submit an individual complaint referring to a breach of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950, with a simultaneous indication of acts or omissions incompatible with the provisions of the 2006 Convention.

The postulates include the adoption of a universal convention on the rights of older people by the international community. It seems advisable to codify human rights in a narrower scope than that employed by universal and regional conventions. The first step on this road should be the preparation of draft articles of the Convention on the Rights of the Elderly

Paweł Kwiatkowski

Uniwersytet Gdański

pawel.kwiatkowski@prawo.ug.edu.pl

PRAWO DO OCHRONY INFORMACJI GENETYCZNEJ W ORZECZNICTWIE EUROPEJSKIEGO TRYBUNAŁU PRAW CZŁOWIEKA

Polityka społeczności międzynarodowej podąża za ewolucją nowoczesnej struktury społecznej, tworząc standardy bioetyczne w ramach międzynarodowego prawa praw człowieka. W jej kształcie odzwierciedlenie znajdują echa ocen wyrażonych na temat sposobów posługiwania się wytworami nauk o życiu dotyczące konsekwencji, które dotyczą sfer ludzkiej aktywności. Konsekwencje te sięgają także poziomu mikrostrukturalnego, wpływając na wymiary życia jednostki, które podlegają ochronie prawa międzynarodowego. Na przestrzeni ostatnich dwóch dekad uwagę poświęca im orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, które podąża za przeobrażeniami kontekstu społecznego, dokonując wykładni przepisów Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności¹. Aktywizm ten znalazł odzwierciedlenie w nowym sposobie postrzegania treści prawa do poszanowania życia prywatnego, którego zakres objął także ochronę ludzkich danych genetycznych.

Międzynarodowe standardy ochrony informacji genetycznej

Źródła międzynarodowych standardów ochrony informacji genetycznej zostały ukształtowane w ramach inicjatyw podjętych przez państwa członkowskie Organizacji Narodów Zjednoczonych i Rady Europy. Ich wyraz stanowią postanowienia Międzynarodowej deklaracji w sprawie danych genetycznych

---

¹ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284) [dalej: Konwencja].

człowieka przyjętej przez Konferencję Generalną UNESCO w dniu 16 października 2003 roku² oraz Konwencji o ochronie praw człowieka i godności istoty ludzkiej w dziedzinie zastosowania biologii i medycyny, przyjętej przez Komitet Ministrów Rady Europy dnia 9 listopada 1996 roku³.

Międzynarodowa deklaracja w sprawie danych genetycznych człowieka⁴ formułuje zasady obowiązujące „przy zbieraniu, przetwarzaniu, wykorzystywaniu i przechowywaniu ludzkich danych genetycznych, ludzkich danych proteomicznych i próbek biologicznych, z których pochodzą, zgodnie z zasadami równości, sprawiedliwości i solidarności, z należyтым uwzględnieniem wolności myśli i słowa, w tym wolności badań naukowych”⁵. Akt ten przypisuje specjalny status danym genetycznym człowieka, które charakteryzuje poprzez wyróżnienie ich cech. Cechy te to: możliwość określania genetycznych predyspozycji jednostek, zdolność do wpływania na potomstwo człowieka, kulturowy wymiar oraz status nośnika informacji, której znaczenie może zostać poznane po przeprowadzeniu testów genetycznych. Akt ten postuluje zapewnienie właściwego poziomu ochrony zarówno samym danym, jak i próbkom biologicznym, z których można je pozyskać. Określa cele i procedury zbierania, przetwarzania, wykorzystywania oraz przechowywania. Obejmują one w szczególności diagnostykę, opiekę zdrowotną, badania naukowe, praktykę w zakresie medycyny sądowej, a także prowadzone postępowania karne oraz cywilne. Deklaracja dopuszcza również cele zbierania, przetwarzania, wykorzystywania oraz przechowywania inne niż te, które zostały w niej enumeratywnie wymienione, ustanawiając warunek zgodności z jej postanowieniami i międzynarodowym systemem praw człowieka. Te związane z posługiwaniem się ludzkimi danymi genetycznymi oraz proteomicznymi procedury muszą odpowiadać normom etycznym, a sama polityka prowadzona w tym zakresie powinna uwzględniać zdanie wyrażone przez społeczeństwo. W polityce tej istotną rolę odgrywają komitety etyczne. Instytucjom tym – funkcjonującym na szczeblu krajowym, regionalnym, lokalnym oraz instytucjonalnym – przypisana została rola konsultantów wyrażających opinię w procesie stanowienia regulacji normujących działania podejmowania wobec

---

² Międzynarodowa deklaracja w sprawie danych genetycznych człowieka przyjętej przez Konferencję Generalną UNESCO w dniu 16 października 2003 r., SHS/EST/BIO/06/1.

³ Konwencja o ochronie praw człowieka i godności istoty ludzkiej w dziedzinie zastosowania biologii i medycyny przyjęta przez Komitet Ministrów Rady Europy dnia 9 listopada 1996, CETS No. 164.

⁴ Zob. J. Symonides, *Międzynarodowe instrumenty prawne w dziedzinie bioetyki i biotechnologii* [w:] *Prawa człowieka wobec rozwoju biotechnologii*, red. L. Kondratiewa-Bryzik, K. Sękowska-Kozłowska, Warszawa 2013, s. 22; A. den Exter et al., *International health law and ethics*, Apeldoorn–Antwerpen–Portland 2009, s. 355; J.A. Bovenberg, *Property rights in Blood, Genes and Data. Naturally yours?*, Leiden–Boston 2006, s. 12.

⁵ Art. 1. SHS/EST/BIO/06/1.

ludzkich danych genetycznych, proteomicznych i próbek biologicznych oraz ich wykorzystywania w poszczególnych projektach.

Warunkiem podjęcia działań wobec ludzkich danych genetycznych jest wyrażenie zgody przez osobę zainteresowaną. Wola tej osoby musi zostać wyrażona w sposób świadomy, dobrowolny i bezpośredni, po wcześniejszym otrzymaniu informacji o celu zbierania, przetwarzania, wykorzystywania oraz przechowywania danych, konsekwencjach związanych z tymi działaniami oraz możliwości cofnięcia zgody na każdym etapie postępowania. Wzorem Powszechnej deklaracji w sprawie genomu ludzkiego i praw człowieka również Międzynarodowa deklaracja w sprawie danych genetycznych człowieka dopuszcza wyjątek od tej zasady, który wiąże z powodami o istotnym znaczeniu dla stanu zdrowia osoby zainteresowanej w przypadku braku zdolności do wyrażenia świadomej zgody. Deklaracja stanowi, że ingerencję tę określają przepisy prawa krajowego i musi ona nastąpić w zgodzie z międzynarodowym systemem ochrony praw człowieka, przy jednoczesnym uwzględnieniu nadrzędnego charakteru interesu jednostki. Z interesem tym deklaracja wiąże również uprawnienia dotyczące poradnictwa oraz informacji o wynikach badań. Są to: prawo do decydowania o otrzymywaniu lub nieotrzymywaniu informacji o wynikach badań oraz prawo do skorzystania z fachowej porady przy rozpatrywaniu możliwości poddania się testom genetycznym. Co do zasady zakazane jest więc zabranianie jednostce dostępu do jej własnych danych. Warunku tego nie stosuje się jednak w wypadku nieodwracalnego odcięcia od identyfikowalnego źródła lub stanu stanowiącego zagrożenie dla zdrowia, porządku publicznego lub bezpieczeństwa narodowego.

Deklaracja zobowiązuje państwa do podjęcia działań na rzecz ochrony prywatności danych genetycznych poprzez ustanowienie – zgodnych z międzynarodowym systemem ochrony praw człowieka – przepisów prawa krajowego. W tym kontekście formułuje zestaw dyrektyw, które obejmują:

- zakaz ujawniania lub udostępniania osobom trzecim ludzkich danych genetycznych, proteomicznych oraz próbek biologicznych, które są powiązane z identyfikowalną osobą,
- nakaz niewiązania ludzkich danych genetycznych, proteomicznych oraz próbek biologicznych zbieranych do celów naukowo-badawczych z identyfikowalną osobą, za wyjątkiem gdy jest to niezbędne dla charakteru prowadzonych badań, przy jednoczesnym zapewnieniu ochrony prywatności tych danych oraz ograniczonym do koniecznego minimum okresie przechowywania,
- nakaz zapewnienia dokładności, wiarygodności, bezpieczeństwa i jakości zarówno danych, jak i próbek biologicznych, kierowany do osób i jednostek organizacyjnych odpowiedzialnych za ich przetwarzanie.

Zasady współpracy międzynarodowej w zakresie przepływu danych i próbek określają trzy dyrektywy:

- nakaz uregulowania przepływu ludzkich danych genetycznych, proteomicznych i próbek biologicznych, zgodnego z przepisami prawa krajowego i międzynarodowego, w sposób zapewniający sprawiedliwy dostęp do tych danych, adresowany do państw,
- nakaz dołożenia starań w zakresie rozwoju upowszechniania wiedzy naukowej, dotyczącej ludzkich danych genetycznych i proteomicznych na poziomie międzynarodowym, adresowany do państw,
- nakaz dołożenia starań na rzecz budowy współpracy dotyczącej ludzkich danych genetycznych i proteomicznych z zastrzeżeniem ograniczeń sformułowanych przez niniejszą deklarację, kierowany do naukowców.

Współpraca ta związana jest z nakazem dzielenia się wynikami badań naukowych wykorzystujących ludzkie dane genetyczne, proteomiczne i próbki biologiczne zarówno z obywatelami, jak i społecznością międzynarodową, z zastrzeżeniem ograniczeń stanowionych przez przepisy prawa krajowego i umowy międzynarodowe. Przykładowymi sposobami realizacji tego celu są:

- ustanowienie form specjalnej pomocy, udzielanej poszczególnym osobom i grupom, uczestniczącym w badaniach,
- zagwarantowanie dostępu do opieki medycznej,
- wykorzystanie wyników badań, w celu zapewnienia nowych metod diagnostycznych, sposobów leczenia oraz leków,
- udzielenie wsparcia dla służby zdrowia,
- udzielenie pomocy krajom rozwijającym się w zakresie badań,
- inne formy działania odpowiadające zasadom deklaracji.

Danym genetycznym poświęcono także wybrane postanowienia Konwencji o ochronie praw człowieka i godności istoty ludzkiej w dziedzinie zastosowania biologii i medycyny⁶, która reguluje relacje pomiędzy prawami człowieka a praktycznym wymiarem funkcjonowania nauk biologicznych i medycznych⁷. Akt ten postuluje się terminem informacji na temat zdrowia, którego zakres

---

⁶ M. Grzymkowska, *Standardy bioetyczne w prawie europejskim*, Warszawa 2009; O. Nawrot, *Ludzka biogeneza w standardach bioetycznych Rady Europy*, Warszawa 2011; A. Plomer, *The Law and Ethics of Medical Research: International Bioethics and Human Rights*, London–Sydney–Portland 2005, s. 75; J. Symonides, *Międzynarodowe instrumenty...*, s. 30

⁷ Konwencja o ochronie praw człowieka i godności istoty ludzkiej w dziedzinie zastosowania biologii i medycyny reguluje problematykę związaną z wyrażaniem zgody przez osobę zainteresowaną na przeprowadzenie interwencji o charakterze naukowym lub medycznych, z prywatnością i prawem do informacji, genomem ludzkim, prowadzeniem badań naukowych, pobieraniem narządów i tkanek od żyjących dawców dla celów transplantacji oraz zakazem komercjalizacji ludzkiego ciała.

znaczeniowy krzyżuje się z pojęciem danych genetycznych. Ich ochronę gwarantują przepisy rozdziału III, które określają:

- przysługujące każdemu człowiekowi prawo poszanowania życia prywatnego w kontekście informacji na temat jego zdrowia,
- przysługujące każdemu człowiekowi prawo do zapoznania się z informacjami, dotyczącymi jego zdrowia, które może zostać ograniczone w interesie osoby zainteresowanej przez przepisy prawa wewnętrznego.

Poza gwarancją poszanowania prywatności w sferze informacji genetycznej Konwencja o ochronie praw człowieka i godności istoty ludzkiej w dziedzinie zastosowania biologii i medycyny ustanawia ochronę ludzkiego genomu. Ochrona ta rozwija nie tylko w kontekście zakazu ingerencji w strukturę genetyczną jednostki, ale także w ramach ochrony danych, uzyskanych na podstawie analizy próbek biologicznych. Drugi z wyróżnionych wymiarów dotyczy zakazu dyskryminacji oraz zasady przeprowadzania testów prognozujących.

Ewolucja linii orzeczniczej Europejskiego Trybunału Praw Człowieka na tle rozwoju międzynarodowych standardów bioetycznych

Rozwojowi bioetycznych standardów normatywnych, tworzonych przez społeczność międzynarodową, towarzyszy ewolucja linii orzeczniczej Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. W rozpoznawanych przez organ ten skargach znalazły odzwierciedlenie echa naruszeń związanych z praktycznym wymiarem funkcjonowania technicznych możliwości nauk o życiu. Rozpatrując podnoszone w nich zarzuty, Trybunał zinterpretował postanowienia Konwencji, kierując się dynamiką zmian, zachodzących w nowoczesnej strukturze społecznej. Zmiany te – związane z przedmiotem skarg skierowanych na przestrzeni ostatnich dwóch dekad – objęły problematykę praw reprodukcyjnych⁸, medycznie

---

⁸ Wyrok ETPC z dnia 6 października 2005 r. w sprawie *Draon przeciwko Francji*, 1513/03; wyrok ETPC z dnia 24 lipca 2014 r. w sprawie *A.K. przeciwko Łotwie*, 33011/08; wyrok ETPC z dnia 20 marca 2007 r. w sprawie *Tysiąc przeciwko Polsce*, 5410/03; wyrok ETPC z dnia 16 grudnia 2010 r. w sprawie *A, B i C przeciwko Irlandii*, 25579/05; wyrok ETPC z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie *R.R. przeciwko Polsce*, 27617/04; wyrok ETPC z dnia 30 października 2012 r. w sprawie *P. i S. przeciwko Polsce*, 57375/08; wyrok ETPC z dnia 13 listopada 2012 r. w sprawie *Z. przeciwko Polsce*, 46132/08; wyrok ETPC z dnia 14 grudnia 2010 r. w sprawie *Ternovszky przeciwko Węgrom*, 67545/09; wyrok ETPC z dnia 11 grudnia 2014 r. w sprawie *Dubská i Krejzová przeciwko Czechom*, 28859/11.

wspomaganej prokreacji⁹, surogacji¹⁰, eutanazji¹¹, zgody na przeprowadzenie badań i poddanie terapii¹², transpłciowości¹³, przechowywania odcisków linii papilarnych, próbek biologicznych i danych na temat profilu genetycznego¹⁴ oraz biologicznej tożsamości człowieka¹⁵. Śledząc przywołaną dynamikę zmian społecznych, Trybunał poświęcił uwagę znaczeniu prawa do życia, zakazu tortur, prawa do wolności i bezpieczeństwa osobistego, prawa do rzetelnego procesu sądowego, prawa do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego, zakazu dyskryminacji oraz ochrony własności, uzupełniając jednocześnie przyjętą interpretację art. 2, 3, 5, 6, 8, 14 Konwencji oraz art. 1 protokołu 1 Konwencji o wymiar bioetyczny. Szczególne miejsce w procesie tym zajęła prywatna sfera życia jednostki.

⁹ Wyrok ETPC z dnia 10 kwietnia 2007 r. w sprawie *Evans przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, 6339/05; wyrok ETPC z dnia 4 grudnia 2007 r. w sprawie *Dickson przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, 44362/04; wyrok ETPC z dnia 3 listopada 2011 r. w sprawie *S.H. i inni przeciwko Austrii*, 57813/00; wyrok ETPC z dnia 28 sierpnia 2012 r. w sprawie *Costa i Pavan przeciwko Włochom*, 54270/10.

¹⁰ Wyrok ETPC z dnia 26 lipca 2014 r. w sprawie *Manneson przeciwko Francji*, 65192/11; wyrok ETPC w sprawie *Labassee przeciwko Francji* z dnia 26 lipca 2014 r., 65941/11; wyrok ETPC w sprawie *Foulon i Bouvet przeciwko Francji* z dnia 21 lipca 2016 r., 9063/14 i 10410/14; wyrok ETPC z dnia 27 stycznia 2015 r. w sprawie *Paradiso i Campanelli przeciwko Włochom*, nr 25358/12.

¹¹ Wyrok ETPC z dnia 19 lipca 2005 r. w sprawie *Koch przeciwko Niemcom*, 497/09.

¹² Wyrok ETPC z dnia 9 marca 2004 r. w sprawie *Glass przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, 61827/00; wyrok ETPC z dnia 11 lipca 2006 r. w sprawie *Jalloh przeciwko Niemcom*, 54810/00; wyrok ETPC z dnia 23 marca 2010 r. w sprawie *M.A.K. i R.K. przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, 45901/05 i 40146/06; Wyrok ETPC z dnia 24 grudnia 2013 r. w sprawie *Arskaya przeciwko Ukrainie*, 45076/05; wyrok ETPC z dnia 19 lutego 2015 r. w sprawie *M.S. przeciwko Chorwacji*, 75450/12; Wyrok ETPC z dnia 23 lipca 2015 r. w sprawie *Bataliny przeciwko Rosji*, 10060/07; wyrok ETPC z dnia 17 marca 2009 r. w sprawie *Salmanoğlu and Polattaş przeciwko Turcji*, 15828/03; wyrok ETPC z dnia 9 października 2014 r. w sprawie *Konovalova przeciwko Rosji*, 37873/04; wyrok ETPC z dnia 11 listopada 2011 r. w sprawie *V.C. przeciwko Słowacji*, 18968/07.

¹³ Wyrok ETPC z dnia 10 marca 2015 r. w sprawie *Y.Y. przeciwko Turcji*, 14793/08.

¹⁴ Wyrok ETPC z dnia 18 kwietnia 2013 r. w sprawie *M.K. przeciwko Francji*, 19522/09; wyrok ETPC z dnia 13 stycznia 2015 r. w sprawie *Elberte przeciwko Łotwie*, 61243/08.

¹⁵ Wyrok ETPC z dnia 3 lipca 2003 r. w sprawie *Jäggi przeciwko Cyprowi*, 58757/00; wyrok ETPC z dnia 20 grudnia 2007 r. w sprawie *Phinikaridou przeciwko Finlandii*, 23890/02; wyrok ETPC z dnia 6 lipca 2010 r. w sprawie *Gronmark przeciwko Finlandii*, 17038/04; wyrok ETPC z dnia 6 lipca 2010 r. w sprawie *Backlund przeciwko Chorwacji*, 36498/05; wyrok ETPC z dnia 21 lipca 2011 r. w sprawie *Krušković przeciwko Chorwacji*, 46185/08; wyrok ETPC z dnia 15 września 2011 r. w sprawie *Schneider przeciwko Niemcom*, 17080/07; wyrok ETPC z dnia 14 lutego 2012 r. w sprawie *A.M.M. przeciwko Rumunii*, 2151/10; wyrok ETPC z dnia 22 marca 2012 r. w sprawie *Kautzor przeciwko Niemcom*, 23338/09; wyrok ETPC z dnia 22 marca 2012 r. w sprawie *Ahrens przeciwko Niemcom*, 23338/09.

Ochrona informacji genetycznej na tle interpretacji art. 8 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności

Artykuł 8 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności gwarantuje prawo do poszanowania prywatnej sfery życia jednostki, zakazując jednocześnie ich naruszania poprzez ingerencję władz publicznych¹⁶. Pod pojęciem tym kryją się cztery wymiary ludzkiej autonomii, których zakres znaczeniowy krzyżuje się w praktyce orzeczniczej. Są to: życie prywatne, życie rodzinne, mieszkanie oraz korespondencja. Model ochrony przyznany wyróżnionym sferom odpowiada konstrukcji art. 8 Konwencji, która opiera się na rozróżnieniu pomiędzy ogólną treścią prawa zagwarantowanego w ustępie pierwszym, a katalogiem przesłanek precyzującym zakres przyznanej mu ochrony w ustępie drugim. Zakaz ingerencji państwa w prywatne sfery życia jednostki, podlegający ograniczeniu wynikającemu z budowy art. 8 Konwencji, dotyczy: „przypadków przewidzianych przez ustawę i koniecznych w demokratycznym społeczeństwie z uwagi na bezpieczeństwo państwowe, bezpieczeństwo publiczne lub dobrobyt gospodarczy kraju, ochronę porządku i zapobieganie przestępstwom, ochronę zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób”. Pomimo przyjętych ograniczeń Konwencja pozostawia Trybunałowi możliwość rozszerzenia zakresu ochrony przyznanej prywatnej sferze życia jednostki, co znajduje odzwierciedlenie w ewolucji jego linii orzeczniczej. Praktyka ta – poruszając się w ramach postanowień Konwencji – precyzuje znaczenie wyróżnionych wymiarów ludzkiej autonomii, rozszerzając jednocześnie katalog związanych z nimi praw człowieka.

Sposób interpretowania wyróżnionych sfer determinuje treść praw zagwarantowanych na mocy art. 8 Konwencji. Pierwsza z nich – życie prywatne – wymyka się definicyjnym ramom, co znajduje odzwierciedlenie w linii orzeczniczej Trybunału¹⁷. Organ ten kształtuje znaczenie poszanowania życia prywatnego, identyfikując przypadki, które odpowiadają jego zakresowi. Rezygnacja z zamknięcia go w ramach precyzyjnego ujęcia charakteryzuje dynamiczne podejście do interpretacji przepisów Konwencji, które dopuszcza możliwość rozszerzenia zakresu ochrony przyznanej sferze życia prywatnego. Jej ramowe ujęcie

¹⁶ Zob. M.A. Nowicki, *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2017; L. Garlicki, P. Hofmański, A. Wróbel [w:] *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, t. 1, *Komentarz do artykułów 1–18*, red. L. Garlicki, Warszawa 2010; U. Kilkelly, *The Right to Respect for Private Life in the European Convention on Human Rights: A Re-Examination*, „European Human Rights Law Review” 2008, issue 44.

¹⁷ Wyrok ETPC z dnia 29 kwietnia 2002 r. w sprawie *Pretty przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, 2346/02, § 61; wyrok ETPC z dnia 22 lipca 2003 r. w sprawie *Y.F. przeciwko Turcji*, 24209/94; wyrok ETPC z dnia 16 grudnia 1992 r. w sprawie *Niemietz przeciwko Niemcom*, 13710/88, § 29.

podporządkowane jest idei psychofizycznej integralności osoby ludzkiej, której towarzyszy gwarancja autonomii jednostki. Ideę tę urzeczywistnia:

- prawo do tożsamości, które chroni imię, nazwisko, pochodzenie, płeć i orientację seksualną¹⁸,
- zakaz dyskryminacji¹⁹,
- zakaz naruszania integralności psychofizycznej i autonomii, dopuszczająca możliwość swobodnego kształtowania sposobu życia i podejmowania decyzji²⁰,
- ochronę wizerunku i reputacji²¹,
- standardy dotyczące gromadzenia, przechowywania i udostępniania danych,
- prawo do środowiska²².

Drugi z wyróżnionych wymiarów ludzkiej autonomii dotyczy instytucji rodziny. Ochrona przyznana relacjom panującym pomiędzy osobami, które łączą więzi rodzinne, obejmuje wymiar socjalny, kulturowy, moralny i materialny²³. Pojęcie to dotyczy zarówno formalnie ustanowionych więzi, jak i relacji faktycznych²⁴. Do sfery życia rodzinnego zaliczają się trzy grupy stosunków społecznych. Pierwsza związana jest z instytucją małżeństwa. Druga natomiast wiąże się z relacją pomiędzy rodzicami a dziećmi. Trzecia z kolei obejmuje sytuacje szczególnego podporządkowania dotyczące osób pozbawionych wolności i cudzoziemców. Poza nakazem poszanowania życia prywatnego i rodzinnego art. 8 Konwencji gwarantuje ochronę miejsca zamieszkania jednostki, z którym łączą ją określone więzi. Miejscu temu odpowiada termin *domicile* użyty we francuskiej wersji językowej Konwencji, którego odpowiednikiem jest pojęcie „dom”, obecne w tekstach przedstawicieli polskiej doktryny prawa międzynarodowego²⁵. Zakres przedmiotowy prawa do poszanowania „domu” – ukształtowany w orzecznictwie Trybunału – obejmuje miejsce zamieszkania, w którym jednostka prowadzi życie prywatne lub rodzinne, oraz pomieszczenia zawodowe i handlowe. Jego zakres podmiotowy dotyczy natomiast osób prywatnych i fizycznych. Poza prawem do poszanowania „mieszkania” art. 8 Konwencji zapewnia ochronę korespondencji. Pojęcie to Trybunał powiązał z katalogiem form komunikacji, obejmującym jej techniczne i tradycyjne odsłony. W dokonanej przez

¹⁸ L. Garlicki, *Komentarz do art. 8 [w:] Konwencja o Ochronie Praw Człowieka...*, s. 493–499.

¹⁹ *Ibidem*, s. 499–500.

²⁰ *Ibidem*, s. 500–506.

²¹ *Ibidem*, s. 506–507.

²² *Ibidem*, s. 508–518.

²³ Wyrok ETPC z dnia 22 grudnia 2004 r. w sprawie *Merger i Cros przeciwko Francji*, 68864/01, § 46.

²⁴ Wyrok ETPC z dnia 13 czerwca 1979 r. w sprawie *Marckx przeciwko Belgii*, 6833/74, A. 31, § 31.

²⁵ L. Garlicki, *Komentarz do art. 8...*, s. 537.

organ ten wykładni zarysowały się następując znaczenia terminu korespondencja, związane z:

- tradycyjnymi formami komunikacji listownej²⁶,
- technicznymi formami służącymi przekazywaniu wiadomości²⁷,
- formami przekazywania wiadomości zarówno za pośrednictwem urzędów prywatnych²⁸,
- formami przekazywania wiadomości zarówno za pośrednictwem urzędów publicznych²⁹,
- przekazywaniem wiadomości przez osoby poddane szczególnemu reżimowi podporządkowania³⁰.

Wyróżnionym odśłonom komunikacji odpowiada zarówno stopień przyznanej ochrony, jak i zakres dopuszczalnych ograniczeń możliwych do nałożenia przez organy władzy publicznej.

Analizując zakres prawa do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego, Marek Antoni Nowicki wskazuje, że pod pojęciem ochrony jednostki przed arbitralną ingerencją władz publicznych kryje się tak negatywny, jak i pozytywny wymiar obowiązków ciążących na państwach – stronach Konwencji³¹. Pierwszy z wyróżnionych wymiarów dotyczy zakazu podejmowania działań naruszających autonomię człowieka. Drugi natomiast koncentruje się na zapewnieniu prawa do ochrony prywatnej sfery życia jednostki poprzez zastosowanie zabezpieczających je środków. O treści tego pozytywnego zobowiązania ciążącego na organach władzy publicznej decyduje natura danej sfery życia jednostki i położenie skarżącego oraz kontekst, który wyznacza praktyka panująca w danym państwie. Jej ustalenie koncentruje się z kolei na ocenie tych determinantów przez pryzmat zasady rządów prawa³². Pozostawiony w tym zakresie margines pozwala Trybunałowi na dynamiczną wykładnię przepisów Konwencji, któremu towarzyszy przekonanie, że praktyka orzecznicza ma podążać za zmianami dokonującymi się w obrębie struktury społecznej. Stwarza to możliwość rozszerzania zakresu znaczenia materialnej treści gwarancji przewidzianych w Konwencji o prawa przysługujące jednostce, której towarzyszy precyzowanie zobowiązań ciążących na państwach. Wykładnia ta podporządkowana jest

---

²⁶ *Ibidem*, s. 542.

²⁷ Postanowienie ETPC z dnia 29 czerwca 2006 r. w sprawie *Weber i Saravia przeciwko Niemcom*, 54934/00.

²⁸ Wyrok ETPC z dnia 25 czerwca 1997 r. w sprawie *Halford przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, 20605/92.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ Wyrok ETPC z dnia 21 lutego 1975 r. w sprawie *Golder przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, 4451/70.

³¹ M.A. Nowicki, *Wokół Konwencji Europejskiej...*

³² *Ibidem*.

zasadom, których podstawy ukształtował wyrok Trybunału z dnia 7 grudnia 1976 r. w sprawie *Handyside przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*³³. Należy do nich wymóg szczególnej ochrony praw zagwarantowanych na mocy art. 8, 9, 10 i 11 Konwencji motywowany ich podstawowym znaczeniem dla funkcjonowania demokratycznego społeczeństwa; przypisanie państwowym formom ograniczenia tych praw statusu wyjątków wymagających „przekonującego” uzasadnienia oraz założenie stanowiące, że mogą być one stosowane tylko w tych celach, dla których zostały ustanowione³⁴. Rozpatrzenie zarzutu naruszenia art. 8 Konwencji wymaga oceny przedstawionego stanu faktycznego pod kątem sprawdzenia, czy obejmuje go zakres zastosowania tego przepisu. Towarzyszy temu analiza postępowania władz publicznych, której celem jest sprawdzenie, czy doszło do ingerencji w sferę życia prywatnego. Dostrzeżenie takiej ingerencji kieruje z kolei Trybunał ku ocenie formalnych i materialnych przesłanek, której towarzyszy pytanie, czy ingerencja ta była konieczna w realiach funkcjonowania demokratycznego społeczeństwa.

Szczególne znaczenie dla ustalenia treści i zakresu zastosowania prawa do ochrony danych genetycznych ma ten element konstrukcji art. 8 Konwencji, który dotyczy poszanowania sfery życia prywatnego. Problematyce tej Trybunał poświęcił uwagę w decyzji w sprawie *Van der Velden przeciwko Niderlandom* z dnia 7 grudnia 2006 r.³⁵ oraz wyroku w sprawie *S. i Marper przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* z dnia 4 grudnia 2008 r.³⁶ Uznając skargę Van der Veldena za bezzasadną, Trybunał udzielił jednocześnie przeczącej odpowiedzi na pytanie, czy gromadzenie próbek biologicznych i danych genetycznych osoby skazanej za popełnienie czynu zabronionego stanowi karę w rozumieniu art. 7 Konwencji. Podkreślił tym samym, że działanie to nie podlega zasadzie *nulla poena sine lege*. Pogląd ten uzupełnił następnie o spostrzeżenia dotyczące możliwości ograniczenia prawa do ochrony danych osób skazanych za popełnienie czynu zabronionego o określonym ciężarze gatunkowym, kształtując jednocześnie podstawy zasad pobierania próbek biologicznych w celu określenia profilu genetycznego. Trybunał stwierdził, że ingerencja ta – wkraczająca na pole sfery życia prywatnego objętej ochroną na mocy art. 8 Konwencji – wiąże się z wymogiem uznania za konieczną w demokratycznym społeczeństwie.

Stanowisko wyrażone w sprawie *Van der Velden przeciwko Niderlandom* znalazło rozwinięcie w praktyce orzeczniczej Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

³³ Wyrok ETPC z dnia 7 grudnia 1976 r. w sprawie *Handyside przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, 5493/72.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Decyzja ETPC z dnia 7 grudnia 2006 r. w sprawie *Van der Velden przeciwko Niderlandom* – decyzja Trzeciej Sekcji ETPC, 29514/05.

³⁶ Wyrok ETPC z dnia 4 grudnia 2008 r. w sprawie *S. i Marper przeciwko Wielkiej Brytanii*, 30562/04 i 30566/044.

Rozpatrując sprawę *S. i Marper przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* Trybunał poświęcił uwagę normom wyznaczającym standardy w zakresie przechowywania materiału biologicznego i odcisków linii papilarnych³⁷. Stwierdzając, że doszło w tym przypadku do naruszenia art. 8 Konwencji, Wielka Izba Trybunału ugruntowała jednocześnie przyjętą linię interpretacyjną, wskazując, że zakres zastosowania przepisu gwarantującego prawo do poszanowania życia prywatnego obejmuje także ochronę informacji genetycznej. Zgodnie z treścią wydanego orzeczenia przechowywanie tych danych po zakończeniu postępowania karnego wyrokiem uniewinniającym lub umorzeniem narusza prawo zagwarantowane w art. 8 Konwencji.

W 2001 r. *S. i Marper* zostali postawieni w stan oskarżenia. *S.* przedstawił zarzut usiłowania rozboju. *Marpera* oskarżono o znęcanie się nad partnerką. W toku prowadzonych postępowań pobrano odciski linii papilarnych oraz próbki biologiczne, służące określeniu ich profilu genetycznego. Sprawa *S.* zakończyła się wyrokiem uniewinniającym, a *Marpera* – umorzeniem przez prokuratora. Po zakończeniu prowadzonych postępowań skarżący zwrócili się z wnioskiem o zniszczenie pobranych materiałów. W związku z odmową skierowali sprawę do rozpoznania w ramach sądowej kontroli. Sąd Administracyjny w orzeczeniu z dnia 22 marca 2002 r. nie przychylił się jednak do ich wniosku. W tym samym roku orzeczenie to zostało utrzymane w mocy przez Sąd Apelacyjny. Dwa lata później stanowisko zarysowane w ramach kontroli sądowej poparła także Izba Lordów, odrzucając zażalenie wniesione przez skarżących. W uzasadnieniu decyzji o odmowie zniszczenia pobranych materiałów organy powołały się na przepisy sekcji 64 (1A) ustawy o dowodach policyjnych i kryminalnych³⁸, która reguluje zasady postępowania z próbkami biologicznymi i odciskami linii papilarnych po zakończeniu postępowania karnego. Akt ten dopuszcza możliwość pozostawienia tych materiałów w bazie organów śledczych na potrzeby działań prowadzonych w zakresie prewencji, wykrywania sprawców przestępstw, postępowania przygotowawczego oraz występowania z aktem oskarżenia, nawet jeżeli cel, dla którego zostały one pozyskane, został już wcześniej zrealizowany, a procedura karna zakończona. Zakres przedmiotowy tej regulacji obejmuje dane osób postawionych w stan oskarżenia, co w realiach brytyjskiego systemu prawa krajowego objęło także próbki pobrane od skarżących.

Bazując na przywołanym stanie faktycznym, skarżący podnieśli zarzut naruszenia art. 8 i art. 14 w związku z art. 8 Konwencji. W skargach skierowanych do Trybunału *S. i Marper* wskazali, że doszło do naruszenia ich prawa do prywatności poprzez nieuzasadnione przechowywanie pobranych materiałów biologicznych i biometrycznych poza celem zakończonego postępowania karnego, co

³⁷ Wyrok ETPC z dnia 4 grudnia 2008 r. w sprawie *S. i Marper przeciwko Wielkiej Brytanii*, 30562/04 i 30566/044.

³⁸ Police and Criminal Evidence Act 1984, 1984 c. 60.

jednocześnie spełnia przesłankę naruszenia zakazu dyskryminacji. W odpowiedzi na stanowiska wyrażone przez S. i Marpera, w skargach 30562/04 i 30566/044, strona brytyjska powołała się na cel publiczny, realizowany przez system prawa karnego wspólnoty za pośrednictwem ustawy o dowodach policyjnych i kryminalnych. Rozpatrując przedstawione zarzuty, Trybunał przychylił się do stanowiska skarżących w części dotyczącej naruszenia prawa do poszanowania prywatności w związku z zachwianiem równowagi pomiędzy ochroną interesu publicznego a prawem jednostki, poprzez nieuzasadnione przechowywanie materiału komórkowego, danych genetycznych i odcisków linii papilarnych po zakończeniu prowadzonego postępowania karnego. Trybunał podkreślił jednocześnie, że odrębne rozpatrywanie zarzutu naruszenia art. 14 Konwencji jest bezzasadne. Zgodnie z przyjętą konkluzją:

Blankietowy i bezkrytyczny charakter uprawnień do zatrzymania odcisków palców, próbek komórek i profili DNA osób podejrzanych, lecz nie skazanych za popełnienie przestępstwa, jak to miało miejsce w przypadku skarżących w niniejszej sprawie, nie zachowuje sprawiedliwej równowagi pomiędzy konkurującymi interesami publicznymi i prywatnymi, a pozwane Państwo przekroczyło jakikolwiek dopuszczalny margines uznania w tej mierze. W związku z tym przedmiotowe zatrzymywanie danych osobowych stanowi nieproporcjonalną ingerencję w prawo skarżących do poszanowania ich życia prywatnego i nie może zostać uznane za konieczne w demokratycznym społeczeństwie³⁹.

W uzasadnieniu przedstawionego stanowiska Trybunał rozgraniczył argumenty dotyczące materiału komórkowego i związanych z nim danych genetycznych od spostrzeżeń na temat odcisków linii papilarnych. Problematyka zakresu ochrony informacji genetycznej człowieka, rozpatrywana na tle interpretacji art. 8 Konwencji, wiedzie ku argumentacji poświęconej pierwszej z dwóch wyróżnionych perspektyw. W argumentacji tej Trybunał podkreślił wagę obaw jednostki dotyczących potencjalnych możliwości wykorzystania tych danych w przyszłości dla ustalenia, czy doszło do naruszenia prawa zagwarantowanego w art. 8 Konwencji. Organ ten powołał się również na znaczenie informacji osobowych, których nośnikiem są próbki komórkowe, wskazując, że ich przechowywanie stanowi ingerencję w poszanowanie życia prywatnego. Argument ten uzupełniony został o stwierdzenie, że informacje te należy rozpatrywać w szerszym kontekście, odnosząc je nie tylko do dawcy materiału biologicznego, ale także osób pozostających z nim w związku genetycznym. Analizując charakter tych danych, Trybunał zaznaczył, że mogą one służyć także ustaleniu pochodzenia etnicznego człowieka. Argumenty te – zdaniem Wielkiej Izby – prowadzą do wniosku, że przechowywanie danych genetycznych wymaga spełnienia

³⁹ Wyrok ETPC z dnia 4 grudnia 2008 r. w sprawie *S. i Marper przeciwko Wielkiej Brytanii*, 30562/04 i 30566/044.

kryterium proporcjonalności i powinno być poddane reżimowi czasowego ograniczenia.

Treść prawa do ochrony informacji genetycznej została ukształtowana w praktyce orzeczniczej Europejskiego Trybunału Praw Człowieka na tle wykładni art. 8 Konwencji. Zakres normatywnej ochrony danych genetycznych i próbek biologicznych wpisuje się w ramy przyjętej linii interpretacyjnej, której wyraz stanowi rozstrzygnięcie w sprawie *Van der Velden przeciwko Niderlandom* oraz *S. i Marper przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*. Konstrukcja tej gwarancji odpowiada modelowemu ujęciu prawa do poszanowania życia prywatnego. Gwarancja ta służy ochronie informacji genetycznej każdego człowieka, co dotyczy zarówno danych profilowych, jak i próbek biologicznych służących ich poznaniu. Oceniając, czy doszło do naruszenia, Trybunał koncentruje się na formalnych i materialnych przesłankach oraz na analizie postępowania władz publicznych, której celem jest sprawdzenie, czy doszło do ingerencji w sferę życia prywatnego. W razie stwierdzenia ingerencji, dalszy przebieg postępowania zostaje poświęcony pytaniu, czy była ona konieczna w realiach funkcjonowania demokratycznego społeczeństwa. Trybunał wiąże taką możliwość z celem prowadzonego postępowania karnego oraz funkcjonowaniem bazy profili DNA osób skazanych za popełnienie czynu zabronionego o określonym ciężarze gatunkowym, podkreślając jednocześnie konieczność przestrzegania stosownego reżimu czasowego. Szczególny charakter przedmiotu ochrony, który pozwala na poznanie genetycznych determinantów warunkujących psychofizyczny wymiar jednostki, postęp w zakresie mapowania genomu, otwierający dostęp do nowych informacji o człowieku oraz rozwój potencjalnych możliwości ich wykorzystania w przyszłości rodzi pytanie o kierunek rozwoju linii orzeczniczej Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Czy praktyka ta podąży za dynamiką wykładni, która rozszerza zakres ochrony gwarancji ustanowionych w Konwencji, czy też skieruje się ku rozwijaniu katalogu ingerencji władz publicznych koniecznych w realiach funkcjonowania demokratycznego społeczeństwa?

Paweł Kwiatkowski

THE RIGHT TO PROTECT GENETIC INFORMATION IN THE LIGHT OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS CASE LAW

The development of human rights law to embrace a bioethical perspective is connected with the policy of international subjects focusing on the technical possibilities of the life sciences, covering the way they function in the modern social structure. Bearing in mind this assumption, the aim of the paper was to analyze the right to protect genetic information in the context of the European Court of Human Rights case law. The Court held that

genetic information is protected under the Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms. The model of the right to respect for private life is reflected in its shape, as the Court noted in the *Van der Velden v. The Netherlands* and *S. and Marper v. The United Kingdom* cases. This leads to the conclusion that the provision of Article 8 of the Convention provides the right to protect genetic information, subject to certain restrictions that are "in accordance with law" and "necessary in a democratic society".